

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ФІНАНСОВА СИСТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Студента 2 курсу, 7м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації «Міжнародні фінанси»

Горбатенко
Костянтина
Володимирівна

Науковий керівник
д.е.н., с.н.с.

Макогон Валентина
Дмитрівна

Керівник освітньо-професійної програми
д.е.н., професор

Кучер Галина
Вікторівна

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ	6
1.1. Економічна сутність та призначення фінансової системи	6
1.2. Структурні складові фінансової системи Європейського Союзу	9
1.3. Основні детермінанти розвитку фінансової системи Європейського Союзу	12
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	16
2.1. Розвиток бюджетної системи країн-членів ЄС	16
2.2. Податкова гармонізація як тренд розвитку фінансової системи ЄС	21
2.3. Особливості розвитку ринку цінних паперів у Європейському Союзі	28
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	34
3.1. Сучасні виклики та можливості розвитку фінансової системи ЄС	34
3.2. Удосконалення фіскального простору ЄС	37
3.3. Напрями подальшого розвитку системи фінансового моніторингу	44
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54
ДОДАТКИ	61

ВСТУП

Актуальність дослідження. Фінансова система держави є класичним об'єктом дослідження економічної науки впродовж щонайменше останніх трьох століть. Фінансові ж системи регіональних інтеграційних об'єднань (наприклад, і в першу чергу – Європейського Союзу) досі не здобули навіть всебічного критичного опису, при цьому активно еволюціонують та становлять значний науковий інтерес. Важливим є вивчення досвіду ЄС у сфері провадження бюджетної і податкової політик суспільно-економічного розвитку, а також щодо регулювання фондових ринків, здійснення фінансового моніторингу та контролю тощо.

Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних і прикладних основ функціонування фінансової системи Європейського Союзу здійснили зарубіжні науковці, зокрема Д. Астеріу, Б. Браун, П. Волкер, Д. Габор, Р. Левіч, Д. Метренс, Н. Молоні, Д. Тропіно та інші. Серед вітчизняних авторів, що дослідили вказану проблематику, слід виділити Т. Біловус, І. Дороніну, М. Житаря, Г. Кучер, М. Кужелева, В. Макогон, І. Рекуненка, В. Терехова тощо.

Однак чимало теоретичних і практичних аспектів функціонування фінансової системи Європейського Союзу залишилися невизначеними. Уточнення вимагають елементний склад вказаної системи та стратегічні детермінанти її розвитку, особливості реалізації бюджетної та податкової політики на наднаціональному рівні в умовах удосконалення фіскального простору, особливості європейського фондового ринку тощо.

Мета і завдання дослідження. Метою даного дослідження є розкриття теоретико-методичних і практичних основ функціонування фінансової системи Європейського Союзу на сучасному етапі еволюції глобальної фінансової системи та обґрунтування основних напрямів її розвитку.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- розкрити економічну сутність та призначення фінансової системи;

- здійснити аналіз структурних складових фінансової системи Європейського Союзу;
- систематизувати основні детермінанти розвитку фінансової системи Європейського Союзу;
- визначити специфіку розвитку бюджетної системи країн-членів ЄС;
- оцінити податкову гармонізацію як тренд розвитку фінансової системи ЄС;
- визначити особливості розвитку ринку цінних паперів у Європейському Союзі;
- охарактеризувати сучасні виклики та можливості розвитку фінансової системи ЄС;
- запропонувати підходи до удосконалення фіскального простору ЄС;
- визначити основні напрями подальшого розвитку системи фінансового моніторингу.

Об’єктом дослідження є фінансова система Європейського Союзу.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи і практичні засади функціонування фінансової системи Європейського Союзу.

Методи дослідження. У даній роботі застосовано сукупність загальних і специфічних методів і підходів пізнання, що забезпечило концептуальну єдність дослідження. Системний та структурний методи використано при розкритті економічної сутності і призначення фінансової системи, її структури та детермінант розвитку в ЄС. За допомогою порівняльного і факторного методів узагальнено досвід бюджетної і податкової політики. Методи економічного аналізу застосовано при вивченні глобальних практик циркуляції фінансових ресурсів на європейському ринку цінних паперів. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування запропоновано підходи до удосконалення фіскального простору ЄС та подальшого розвитку системи фінансового моніторингу.

Інформаційну базу даного дослідження склали наукові публікації зарубіжних і вітчизняних науковців з питання, міжнародні та національні нормативно-правові акти, офіційні звіти, аналітичні публікації, статистичні

збірники Європейської Комісії, Міжнародного валютного фонду, Міжнародної федерації бірж, Світового банку, Банку міжнародних розрахунків, Європейського банку реконструкції та розвитку, статистичні дані центральних банків та відповідних служб інших держав.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у наступному:

удосконалено:

– підходи до розвитку фінансової системи з врахуванням стратегічних цілей розвитку суспільства;

– основні засади, механізми та інструменти управління державними фінансами з урахуванням пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку країни, що надасть можливість підвищити якісний рівень функціонування фінансової системи;

дістало подальшого розвитку:

– узагальнення та систематизація зарубіжного досвіду розвитку фінансових систем, що дозволить посилити дієвість вітчизняної фінансової системи як вагомого інструменту забезпечення економічного зростання;

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті опублікованій у збірнику наукових праць студентів Київського національного торговельно-економічного університету.

Обсяг та структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг становить 62 сторінок, основний зміст викладено на 53 сторінках. Робота містить 7 таблиць, 6 рисунків, 1 додаток, список використаних джерел включає 77 найменування на 7 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

1.1. Економічна сутність та призначення фінансової системи

Близько п'ятнадцяти сторіч тому в Європі почала формуватися єдина історична, культурна, політична та соціальна спільність із врахуванням неодноразової зміни кордонів та війн. Процес взаємного економічного та політичного зближення створював уніфікований простір, національні еліти прагнули пошуку певних форм співробітництва та подолання міждержавних конфліктів. В другій половині ХХ століття вершиною європейської інтеграції стало створення Європейського Союзу (надалі – ЄС). При наднаціональній природі, ЄС характеризується спільністю фінансового простору, тому постає необхідність дослідження відповідної фінансової системи.

Фінансова система є одним з найважливіших елементів регулювання соціально-економічного розвитку наднаціональних утворень, зокрема ЄС [23]. В ході трансформаційних процесів потребують посилення дієвості інституційні механізми регулювання макроекономічної динаміки, стійкості зростання, збільшення частки високотехнологічної та наукоємної економіки в загальній структурі, досягнення балансу між забезпеченням пріоритетних заходів фіскальної політики. Формування сучасної структури фінансової системи ЄС залежить від загального рівня глобалізації світової економіки, яка зумовлює необхідність посилення ролі міждержавних інституцій в регулюванні соціально-економічних процесів, підвищення якісного рівня публічного управління. Фінансова система як економічна категорія виникла задовго до формування ЄС, із утворенням національних держав як центрального політичного інституту суспільства. Їх існування передбачало справляння податків як основного джерела формування скарбниці й існування бюджету для фінансування видатків, у т. ч. для своєчасного

забезпечення загальнодержавних функцій, оборони, громадського порядку, судової влади [15].

Аналіз поглядів щодо сутності фінансової системи свідчить про розмаїття підходів. В середині минулого століття поняття фінансової системи та публічних фінансів досить часто ототожнювали, наразі ж трактування розширилося, базовими складовими фінансової системи визнаються також фінанси домогосподарств, підприємств та організацій, системи соціального страхування, фондовий ринок і, першочергово, саме публічні фінанси [3, 8].

З розвитком суспільних відносин в частині формування та перерозподілу ВВП і національного доходу фінансова система ЄС вдосконалювалась. Першим етапом було оформлення сучасної моделі національних систем держфінансів, розробка та реалізація бюджетів як основного фінансового плану країн-учасниць ЄС, інструменту регулювання економічного розвитку. Етапом становлення та розвитку панєвропейської фінансової системи стала поява та розвиток мережі наднаціональних фінансових інститутів, метою створення яких був перерозподіл грошових ресурсів між економічними суб'єктами країн ЄС безвідносно національної приналежності [7, 39]. Через останні залучаються надлишкові фінресурси одних суб'єктів, що перерозподіляються до суб'єктів, які відчувають дефіцит ресурсів (на основі строковості, повернення та платності) [37]. Важливим етапом розвитку фінсистеми ЄС стала поява небанківських інститутів: міжнародних брокерів та дилерів, що займаються операціями з цінними паперами, лізингових та факторингових компаній, торгових та інвестиційних банків, страхових, інвестиційних компаній тощо.

У вузькому розумінні фінансова система ЄС представлена сукупністю інститутів, що забезпечують економіку резидентів фінансовими ресурсами та здійснюють перерозподіл європейського ВВП. У широкому трактуванні вона спрямована на формування достатнього обсягу фінансової бази для забезпечення виробничого процесу через мобілізацію, розміщення та надання на різних умовах фінресурсів суб'єктам виробництва, забезпечує розподіл та перерозподіл вартості створеного ВВП [24].

Фінансову систему ЄС слід досліджувати за внутрішньою будовою і оргструктурою, що відповідає інституційному аспекту. За першою ознакою це – сукупність відносин, які відображають спецформи й методи розподілу та перерозподілу ресурсів. За організаційною структурою – це сукупність органів і інститутів, що управляють грошовими потоками [24]. В загальному випадку основні структурні елементи та функції фінансової системи ЄС згруповано на рис. 1.1.

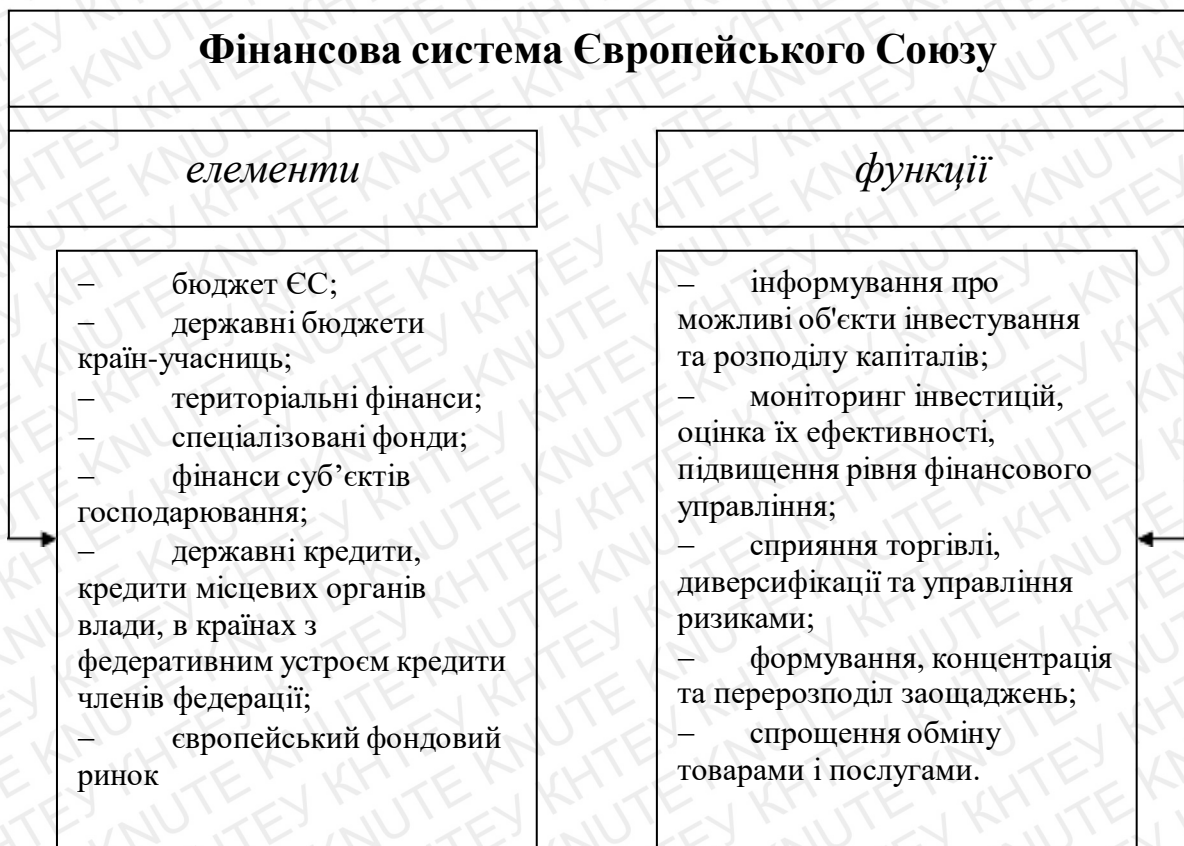

Рис. 1.1. Загальна архітектура та функціональне призначення фінансової системи Європейського Союзу

Джерело: побудовано автором за [3, 7, 23, 24].

Органи управління фінансами здійснюють стратегічне та оперативне регулювання. Стратегічне передбачає історичну перспективу, виражається у встановленні обсягів ресурсів для реалізації програм соціально-економічного пан'європейського розвитку. Відповідальними за це органами є Європейська Комісія, Єврогрупа, Європейський суд аудиторів, Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк тощо, про що йтиметься згодом.

Оперативне управління пов'язане із вирішенням поточних питань країн ЄС.

Фінансову систему ЄС слід розглядати в кількох аспектах:

- 1) інституціональному, як сукупність інститутів, що сприяють утворенню та використанню фондів коштів для здійснення фінансової діяльності;
- 2) організаційному, як сукупність наднаціональних органів влади, які здійснюють у межах своєї компетенції керівництво фінансовою діяльністю;
- 3) економічному, як сукупність її складових, у т. ч. системи публічних, приватних та міжнародних фінансів та фінансовий ринок.

З урахуванням наведеного можна визначити економічну сутність фінсистеми ЄС як складову соціально-економічного розвитку регіонального інтеграційного об'єднання, що ґрунтується на сукупності економічних відносин у сфері формування, якісного розподілу та перерозподілу ВВП між її окремими ланками і характеризується певною композиційною структурою фінінституцій із метою створення належних умов для розширеного економічного відтворення та зростання громадського добробуту.

1.2. Структурні складові фінансової системи Європейського Союзу

В даній роботі зосередимо увагу на публічних фінансах як компонентах фінансової системи ЄС. Її інститути переслідують множинні цілі: зміцнення євроінтеграції шляхом створення власної композиційної структури; розвитку економіки; проведення єдиної сільськогосподарської політики; створення економічного і валютного союзу відповідно до Маастрихтського договору; проведення узгодженої політики відносно асоційованих країн [26].

Створення фінансових інститутів в ЄС відбувалося поступово. В 1958 році в Люксембурзі був заснований Європейський інвестиційний банк (надалі – ЄІБ) – установа для фінансування розвитку депресивних регіонів у формі довгострокових кредитів. ЄІБ діє з метою надання кредитів для побудови і реконструкції об'єктів, які становлять інтерес для ЄС [9]. Статутний капітал формується з внесків країн-учасниць та становить

232,4 млрд євро. Завдання ЄІБ в сприянні постійному та збалансованому розвитку спільного ринку. Сфери використання кредитів ЄІБ – енергетика, транспорт, телекомунікації. Процентна ставка за «змішаними» кредитами визначається на базі середньозваженої вартості залучення коштів у конкретних валютах на міжнародних або національних ринках капіталів [36].

Соціально-економічний комітет (СЕК), що діє з 1958 року згідно з Договором про заснування ЄЕС, забезпечує представництво інтересів різних економічних і соціальних груп Євроспільноти, складається з 344 членів, представляє їхню позицію та відстоює інтереси в діалозі з Європейською Комісією, Радою ЄС та Європарламентом, відіграє роль посередника між ЄС і громадянами [21]. Рахункова палата (Люксембург) згідно Брюссельської угоди заснована для раціоналізації бюджетування, контролює правомірність і правильність доходів та видатків бюджету ЄС і діючих у рамках ЄС інститутів, відповідає за дотримання економічної доцільності при виконанні бюджету, здійснює в державах-членах перевірку коштів, представлених їм як субвенції, сприяє Парламенту і Раді в здійсненні бюджетного контролю й інформує про виявлені порушення [26].

Комітет з економічних і соціальних питань заснований згідно з Угодою про створення ЄЕС, щоб представляти інтереси різних соціальних верств. Складається з 3 рівнозначних груп, що представляють працевластуваних, робітників і агентів окремих видів діяльності. Консультації з Комітетом обов'язкові при підготовці законодавчих актів ЄС у сфері функціонування внутрішнього ринку, освіти, захисту прав споживачів і довкілля, розвитку регіонів та вирішення соціальних питань [7]. Комітет регіонів Європи – консультативний орган Ради ЄС і Комісії, що розробляє висновки із всіх питань, що торкаються інтересів її регіонів. Складається з представників регіональних і місцевих органів.

Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР) створений для сприяння переходу до відкритої економіки, орієнтованої на ринок, а також для сприяння розвитку підприємницької ініціативи в країнах Центральної та

Східної Європи, які реалізують принципи багатопартійної демократії, плюралізму та ринкової економіки. Рисою ЄБРР є сприяння екологічно здоровому і стійкому розвитку країн регіону. Діяльність ЄБРР спрямована на інвестування в муніципальну, екологічну інфраструктуру, ефективне використання енергії та ядерну безпеку. ЄБРР є розпорядником Рахунку ядерної безпеки і Фонду Чорнобильського укриття, на який зараховуються кошти донорів. Усі проекти, що реалізуються ЄБРР, покликані прискорити перехід постсоціалістичних країн до ринку. Для оцінювання проектів, що фінансуються банком, на процес переходу розроблена система показників, що служать для визначення характеристик проекту, які сприяють переходу, розширенню конкуренції, росту ефективності управління корпоративними та банківськими фінансами, запровадженню ринкових методів фінансування та управління ризиками.

Європейський центральний банк (ЄЦБ) відповідає за: вироблення і здійснення валютної політики зони євро; зміст офіційних обмінних резервів її країн та управління ними; емісія банкнот євро; встановлення процентних ставок; підтримку цінової стабільності в єврозоні. Кандидатури керуючих ЄЦБ пропонуються Радою керуючих, схвалюються Європарламентом і главами держав, що входять в єврозону. Рада керуючих складається з членів Дирекції ЄЦБ і керуючих національними центральними банками. Традиційно 4 з 6 місць займають представники центробанків: Франції, Німеччини, Італії та Іспанії. Відповідно з Маастрихтської угодою функціонує Європейська система центральних банків (ЄСЦБ), що включає ЄЦБ та 14 центральних банків країн ЄС, у тому числі Данії, Швеції, які не приєдналися до зони євро. Мета ЄСЦБ – сприяння проведенню загальної економічної політики і підтримання стабільності цін.

Відмінною рисою фінансової системи ЄС є створення структурних та інших цільових міжнародних фондів. У числі яких превалюють фонди: 1) орієнтації і гарантування сільського господарства; 2) регіонального розвитку; 3) соціального спрямування. Крім структурних фондів в ЄС

функціонують Європейський фонд згуртування, Фонд сприяння рибальства, що фінансує заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності риболовецькій промисловості країн ЄС. Досвід ЄС свідчить про важливу роль міжнародних структурних і цільових фондів як фінансових інструментів політики консолідації інтересів країн-членів, подолання їх протиріч і поглиблення регіональної економічної інтеграції.

1.3. Основні детермінанти розвитку фінансової системи Європейського Союзу

Процеси функціонування фінансової системи ЄС удосконалюються в умовах нестабільності і зростання кількості зовнішніх загроз для економічної й фінансової безпеки. Відповідно до фінансової перспективи на 2014–2020 роки, пріоритетними галузями для бюджетного фінансування у ЄС є: 1) стійкий розвиток і робочі місця, заохочення ресурсощадної економіки знань через розвиток НДДКР, навичок і конкурентоспроможності за допомогою інновацій; 2) клімат та енергетика, підтримка технологічного прогресу для забезпечення енергоефективності та надійності постачання енергоресурсів; 3) глобальна Європа, сприяння підвищенню безпеки, процвітання та солідарності у світі з наголосом на боротьбі з бідністю, регулюванні міграції та посиленні співпраці з європейськими сусідами [66].

Ефективна фінансова політика ЄС стала одним із чинників стабілізації економіки після Глобальної Рецесії. Визначальними заходами ЄС та країн-членів ЄС у 2008–2010 роках, спрямованими на стабілізацію і відновлення економіки, були: – термінове надання ЄІБ додаткових кредитів малому та середньому бізнесу на суму 30 млрд євро через комерційні банки (рівними частинами в 2009 і 2010 роках); – прискорення фінансування ЄІБ проектів, спрямованих на боротьбу з глобальними змінами клімату, гарантії енергетичної безпеки, розбудову інфраструктури у транскордонному вимірі; – посилення ролі ЄБРР у реформуванні фінансового сектору та приватного

підприємництва в «нових» країнах-членах ЄС шляхом збільшення щорічних обсягів фінансування проектів на 800 млн євро; – інвестиційне спрямування проектів у рамках політики згуртування та реструктуризація схем їх фінансування в результаті перенесення виплат з бюджету ЄС на більш ранній період. У 2009–2010 роках через структурні фонди ЄС було позапланово профінансовано проектів і заходів на суму близько 11 млрд євро [24]. У цілому на 2007–2013 роках на їх реалізацію заплановано 350 млрд євро; – пошук додаткових джерел фінансування інфраструктурних проектів, що включають розбудову транспортних і енергетичних мереж; – стимулювання розвитку екологічно безпечних технологій у будівництві і промисловості, що позитивно впливатиме на конкурентоспроможність підприємств і досягнення екологічних цілей ЄС; – підвищення попиту на енергозберігаючі товари та послуги (зниження їх оподаткування та прийняття інших фіскальних заходів, спрямованих на досягнення цієї мети); – підтримка існуючих і створення нових експортних можливостей підприємств ЄС завдяки активній політиці доступу на ринки третіх країн; – підвищення ефективності єдиного ринку ЄС (реалізація національних і комунітарної політик конкуренції) [25].

У рамках управління розвитком фінансової системи ЄС відбувається маніпулювання бюджетними фондами Спільноти. Визначальною рисою та детермінантою розвитку вказаної системи є факт, що відповідальність за формування та розподіл бюджету лежить на Європейській Комісії, однак національні уряди країн-членів управляють близько 80 % фінресурсів ЄС. Для забезпечення прозорості, організації та компанії, які отримують фінансування ЄС роблять публічні звіти. Бюджет ЄС, як правило, використовується для фінансування близько 6 груп витрат [15].

Раз на 7 років ЄС приймає так звані Багаторічні фінансові рамки (далі – MFF) бюджету. Встановлюються максимальні суми, які ЄС може витратити щороку на різні категорії витрат. Ці рамки містять угоди щодо джерел фінансових ресурсів та їх цільового використання. Щорічний бюджет ЄС не повинен перевищувати ліміт MFF, не дозволяється дефіцит бюджету. Щодо

оцінки використання коштів, щороку Європейський суд аудиторів робить висновок про достовірність рахунків ЄС, законність і правильність основних операцій. 8 лютого 2013 року Європейська Рада погодила нові «Багаторічні фінансові рамки» бюджету ЄС на 2014—2020 роки, де визначено, що сукупні видатки бюджету не повинні перевищити 34 млрд євро, а пріоритетною галуззю фінансування, на зміну АПК, стала галузь науки та інновацій. У MFF ЄС на 2014–2020 роки визначено цілі витрачання бюджетних коштів, відображені на рис. 1.2.

Цілі витрачання коштів бюджету ЄС	
Забезпечення робочих місць	Розширення можливостей для молоді щодо навчання за кордоном
Підтримка культури	Подолання розриву між наукою і економіками
Підтримка та заохочення бізнес-культури	Розвиток інфраструктури
Ресурсозберігаюча, зокрема енергоощадна, економіка	Задоволення потреб сільського господарства
Відкрита і безпечна Європа для європейців	Допомога найбільш бідним країнам світу

Рис. 1.2. Пріоритетні цілі витрачання коштів бюджету ЄС

Джерело: складно автором за [24, 25].

З метою забезпечення дотримання принципу розумного фінансового менеджменту в ЄС функціонують системи внутрішнього і зовнішнього контролю. Функції внутрішнього контролю виконують спеціальні служби внутрішнього аудиту, створені у структурі кожної з інституцій Спільноти та очолювані внутрішнім аудитором [13]. Зовнішній контроль забезпечується Рахунковою палатою, Групою з фінансових розрахунків та Європейським відомством щодо боротьби з шахрайством. Уповноважений розпорядник за делегуванням несе відповідальність за надійний та ефективний фінансовий менеджмент, формування адекватної й ефективної системи контролю, спрямованої на забезпечення законності та стабільності фінансування

діяльності очолюваного ним підрозділу, звітність [14].

Внутрішній аудитор несе відповідальність перед інституцією за верифікацію (підтвердження) належного виконання нею бюджету та дотримання бюджетних процедур. Внутрішній аудитор уповноважений проводити незалежні перевірки якості бюджетного менеджменту й контролю, надавати уповноваженим розпорядникам і головному бухгалтеру рекомендації щодо покращення умов виконання фінансових операцій (політик, програм, заходів) і дотримання принципу ефективного бюджетного менеджменту [15].

Принцип прозорості має забезпечувати прозорість процедур формування й виконання бюджету, а також процедури представлення фінансової звітності. Один зі способів забезпечення дотримання цього принципу – публікування бюджету та поправок до нього в Офіційному віснику ЄС. Опублікування бюджету здійснюється протягом трьох місяців із дати проголошення його прийнятим Головою Європейського парламенту. У Віснику також публікуються зведені бухгалтерські звіти й звіти з бюджетного та фінансового менеджменту кожної з інституцій ЄС [7].

Важливі функції контролю за дотриманням бюджетно-фінансових принципів і бюджетного законодавства під час виконання бюджету ЄС здійснюють Європейське управління із боротьби із шахрайством (OLAF), Управління з дисциплінарних розслідувань Комісії та деякі інші підпорядковані Комісії структури. Зовнішній аудит забезпечується Європейською палатою аудиторів.

РОЗДІЛ 2

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Розвиток бюджетної системи країн-членів ЄС

Процес реалізації бюджетної політики в країнах ЄС регулює Регламент Ради від 25 червня 2002 року. Починаючи з 2003 року фіскальне регулювання на рівні країн-членів здійснюється за єдиною методологією, яка передбачає використання середньострокового бюджетного планування і дає можливість бюджетного фінансування цільових програм, реалізація яких триваліша одного фінансового року, планувати витрати в розрізі окремих органів ЄС, стратегічних і тактичних цілей.

Принципи функціонування бюджетних систем держав ЄС враховують їх національну специфіку фінансового менеджменту. Витрати бюджетів країн ЄС спрямована на виконання засновницьких договорів Європейських спільнот і Договору про ЄС; включають витрати на реалізацію секторальних політик, спільну зовнішню й політику безпеки, судову співпрацю тощо. У бюджеті ЄС витрати групуються за інституціями, які в бюджетному процесі називають секціями (з поділом на глави, розділи, статті та пункти). Глави і розділи виділяються відповідно до стратегічних і тактичних цілей соціально-економічного розвитку, статті і пункти – залежно від можливих форм і видів бюджетних видатків [56].

Спецхарактеристиками бюджетної процедури ЄС є особливий статус і функції його органів й існування інституту багаторічного фінпланування (фінансових перспектив). Згідно з принципом щорічності головним періодом бюджетного планування в ЄС є фінансовий рік (збігається з календарним). З 1988 року прийняття річних бюджетів передуює затвердження фінансової перспективи на 5–7 років, що визначає їх розмір, структуру й динаміку.

Розгляд і затвердження проекту бюджету відбувається в Раді ЄС і

Європарламенті. Відповідальність за виконання бюджету покладена на Європейську комісію за трьома методами: 1) на централізованій основі; 2) за допомогою спільного чи децентралізованого менеджменту; 3) об'єднаним менеджментом із міжнародними організаціями. По закінченні фінроку в бюджетній процедурі настає етап кінцевої звітності й звільнення виконавчого органу від зобов'язань [56].

ЄС має бюджет, що об'єднує переважну більшість спільних фінансових фондів держав-членів, є основною фінансовою базою інтеграційних заходів у межах Співтовариства, інструментом наднаціонального регулювання. Він концентрує понад 95 % усіх фінансових ресурсів Союзу. До кошторису Комісії ЄС входять усі бюджетні фонди – Європейський фонд орієнтації та гарантування сільського господарства, Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, фонди для проведення науково-технічної та промислової політики ЄС тощо.

Починаючи з 1971 року до бюджету ЄС почали додатково надходити власні ресурси у вигляді сільськогосподарських зборів на аграрну продукцію, що ввозиться з третіх країн; митних зборів на ввезення промислової продукції в регіон ззовні; ПДВ. Частина останнього з 1979 року надходить до євробюджету на правах власних ресурсів. Щорічно встановлюється частка ПДВ, що підлягає відрахуванню учасниками ЄС до євробюджету. Розмір податку, що перераховується країною-учасником, не має перевищувати 1 % розрахованого податку, виходячи з передбаченої ЄС єдиної основи стягування. Витратна частина бюджету охоплює кошториси витрат усіх керівних інститутів Євросоюзу.

Історично бюджети мали надзвичайно важливе значення в процесі становлення сучасної держави і залишаються такими для національних урядів в межах ЄС та керівних наднаціональних інституцій. Формування бюджетів – не лише соціально-економічне, а подекуди й політичне питання, оскільки ті репрезентують ресурси, за допомогою яких формуються всі блага. Розробка бюджетів передбачає здійснення вибору щодо розміщення та

розподілу обмежених за обсягом ресурсів між державами-членами ЄС, регіонами із різним рівнем розвитку, соціальними групами.

Масштаб розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів у ЄС (окремо для ЄС-27 і держав єврозони) представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Основні характеристики бюджету ЄС у 2011–2020 роках, % до ВВП

	ЄС-27 (з 2020)		Єврозона (19 країн з 2015)	
	доходи	видатки	доходи	видатки
2011	45,1	49,2	45,2	49,4
2012	46,1	49,7	46,3	50,0
2013	46,6	49,6	46,9	49,9
2014	46,6	49,0	46,8	49,3
2015	46,2	48,1	46,5	48,4
2011–2015	46,1	49,1	46,3	49,4
2016	46,0	47,3	46,3	47,7
2017	45,9	46,7	46,2	47,1
2018	46,2	46,6	46,5	46,9
2019	46,1	46,6	46,4	47,0
2020	46,5	53,4	46,8	54,1
2016–2020	46,1	48,1	46,4	48,6
2011–2020	46,1	48,6	46,4	49,0

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними Єврокомісії [66]

Аналіз табл. 2.1 свідчить, що загалом ступінь перерозподілу ВВП ЄС та держав єврозони через видаткову частину відповідних бюджетів впродовж аналізованого періоду стійко перевищував відповідний індикатор доходної частини, становлячи в середньому за період 2011–2020 років в середньому 48,6 % та 49,0 % проти 46,1 % та 46,4 %, відповідно. Якщо в період до початку пандемії COVID–19 середній розрив між вказаними показниками коливався в межах 0,5–1,5 в. п., то ситуація в 2020 році змінилася докорінно. Частка перерозподілу ВВП через видаткову частину бюджету ЄС–27 зросла на 6,8 в. п., а для держав зони євро – на 7,1 в. п, сягнувши відповідно 53, 4 % і 54,1 %. Подібне свідчить про пошук наднаціональними інституціями ЄС оптимальної конфігурації фіскальної політики в умовах глобальної кризи, зокрема через збільшення питомої ваги публічних видатків на реалізацію комплексних програм охорони здоров'я, з одного боку, та провадження

масштабних міжнародних науково-дослідних робіт фундаментального та прикладного характеру, з іншого.

Конкретна конфігурація доходної та видаткової частин бюджету (представленої як частка видатків і доходів національних бюджетів у відповідних ВВП) в країнах ЄС–27 за період 2011–2020 років представлена на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Частка доходів і видатків зведеного бюджету країн-учасниць ЄС–27 у відповідних ВВП у 2011–2020 роках, %

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними Єврокомісії [66]

Як видно з рис. 2.1, країни-члени ЄС–27 суттєво різняться рівнем перерозподілу ВВП через систему публічних фінансів, тобто доходні і видаткові частини відповідних національних бюджетів. Рівень перерозподілу через видаткову частину зведеного бюджету за період 2011–2020 років стійко перевищував 50,0 % переважно у країнах «старої Європи»: у Швеції (50,3 %), Італії (50,4 %), Австрії (51,2 %), Греції (53,5 %), Данії (53,7 %), Бельгії (54,7 %), Фінляндії (55,2 %) та Франції (57,1 %). Водночас у низці країн, передусім (однак не суцільно) постсоціалістичних, показник не досягав рівня 40,0 %, що було характерно зокрема для Ірландії (32,9 %), Литви (36,3 %), Румунії (36,6 %), Болгарії (36,7 %), Мальти (39,2 %), Естонії та Латвії (рівно

по 39,3 %). Подібний розподіл певним чином відбиває ситуацію щодо конфігурації фіскального простору об'єднаної Європи.

Масштаб же перерозподілу ВВП через доходну частину національних бюджетів країн-членів ЄС також часто різниться. Так, в Ірландії (28,9 %), Румунії (33,0 %), Литві (34,2 %), Болгарії (36,8 %), Латвії та на Мальті (по 37,7 %), в Іспанії (38,7 %), Естонії та на Кіпрі (38,8), в Польщі (39,9 %) він впродовж аналізованого періоду був найнижчим. В той же час як бюджетні системи Швеції (50,0 %), Бельгії (51,4 %), Франції (52,8 %), Фінляндії (53,1 %) і Данії (53,1 %) характеризувалися за аналогічним період найвищим ступенем перерозподілу ВВП. Тобто низький показник характерний для низки постсоціалістичних економік, а також острівних держав-членів ЄС, натомість високий – для країн «старої Європи».

Аналіз бюджетних відносин дозволяє висвітлити зв'язки між політичною та економічною інтеграцією. Фінансові ресурси є важливим засобом політичного «цементування» ринкової інтеграції, бюджет є мірилом оцінки позитивної інтеграції. Розміри й характер розподілу бюджету ЄС мають наслідки для функціонування широкого спектра політичних стратегій. Процес управління бюджетами, а не лише їх формування, змушує звертати увагу на управлінські можливості інституцій ЄС. Всі інституції, і передусім Рахункова палата, приділяють увагу проблемі зловживань у бюджетній сфері й шукають оптимальні шляхи для захисту фінансових інтересів ЄС.

Слід зазначити, що на відміну від інших міжнародних економічних і фінансових структур, в ЄС кардинально змінилися підходи до вироблення механізму реалізації спільних інтересів. За необхідності визначення спільної валютної політики у Раді ЄЦБ при голосуванні діє принцип «одна голова – один голос», хоча до Ради входить менша кількість членів, ніж число країн, які беруть участь у Валютному союзі. Члени Ради не представляють певну кількість голосів відповідно до економічного і фінансового потенціалу країни, а є справді абсолютно незалежними представниками інтересів усього Європейського Союзу у валютно-фінансовій сфері.

2.2. Податкова гармонізація як тренд розвитку фінансової системи ЄС

Враховуючи факт, що переважним джерелом фінресурсів держави є податки (близько 90 %), вже Римський договір 1957 року поставив завдання гармонізації всіх податків у бік їх уніфікації та стандартизації. У цілому податкова гармонізація ЄС включає не тільки зближення податкової структури, механізму адміністрування, величини основних податкових ставок, а й проведення країнами-учасницями узгодженої політики при вирішенні кон'юнктурних і довгострокових структурних проблем. Гармонізована податкова політика означає, що автономне використання податкових інструментів окремими країнами ЄС повинно перебувати під контролем керівництва Союзу, яке, виходячи із загальних інтересів усіх стейкхолдерів, визначає податкову політику.

Податкова гармонізація посідає чільне місце заходів економічної політики у країнах ЄС. Реалізація стратегії економічного зростання та соціального розвитку вимагає аналізу ролі публічних інституцій країн ЄС, зокрема найголовніших інституційних показників. Одним із найбільш репрезентативних із них, який розкриває ступінь втручання держави в економічні процеси, є співвідношення податкових надходжень до ВВП. За період 2011–2020 років середній показник частки податкових надходжень зведеного бюджету 28 країн-членів ЄС у ВВП – 26,2 % (табл. 2.2). Відповідні показники із врахуванням соцвнесків представлено в дод. А на рис. А1.

У 2020 році найбільший показник частки загальних податкових надходжень (без урахування соціальних внесків) у ВВП був у Данії – 46,0 %, Швеції – 41,6 %, Бельгії – 31,2 %, Фінляндії – 31,2 %, Франції – 29,9 %, а найменший у Румунії – 16,5 %, Литві – 17,3 %, Словаччині – 18,4 %, Ірландії – 19,2 %, Чеській Республіці – 20,3 %. Найбільше зростання показника відбулося у Греції на 6,3 в. п. (з 21,1 % до 27,4%), Франції на 3,0 в. п. (з 26,9 % до 29,9 %), Латвії на 2,5 в. п. (з 20,1 % до 22,6 %), Чеській Республіці на

2,0 в. п. (з 18,3 % до 20,3 %) та Нідерландах на 2,0 в. п. (з 22,9 % до 24,9 %), а найбільше зменшення у Ірландії на 5,4 в. п. (з 24,6 % до 19,2 %) , Литві на 3,8 в. п. (з 21,1 % до 17,3 %), Кіпрі на 2,5 в. п. (з 27,7 % до 25,2 %), Болгарії на 2,2 в. п. (з 23,3 % до 21,1 %), Румунії на 1,8 в. п. (з 18,3 % до 16,5 %).

Таблиця 2.2

Частка загальних податкових надходжень (без соціальних внесків) у ВВП в 28 країнах-членах ЄС за період 2011–2020 років, %

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Середнє значення
ЄС-28	26,1	25,0	25,3	25,7	26,3	26,6	26,7	26,7	26,8	27,0	26,2
Бельгія	29,8	28,5	29,2	29,6	30,5	31,2	31,2	30,8	30,6	31,2	30,3
Болгарія	23,3	19,9	19,3	18,6	19,9	20,8	20,5	21,2	21,1	21,1	20,6
Чехія	18,3	18,0	18,1	19,1	19,5	20,0	19,3	19,6	20,0	20,3	19,2
Данія	44,8	45,1	45,1	45,1	45,9	47,0	49,7	47,3	46,8	46,0	46,3
Німеччина	23,1	22,7	21,7	22,3	22,8	23,2	23,1	23,4	23,7	23,8	23,0
Естонія	20,0	22,1	20,5	19,9	20,5	20,7	21,5	22,5	23,0	21,6	21,2
Ірландія	24,6	22,9	22,7	22,7	23,5	23,7	24,0	19,5	19,4	19,2	22,2
Греція	21,1	20,6	21,1	22,9	24,6	24,7	25,3	25,9	27,8	27,4	24,1
Іспанія	20,7	18,5	20,1	20,0	21,2	22,1	22,4	22,7	22,3	22,5	21,3
Франція	26,9	25,9	26,2	27,3	28,2	28,9	28,9	29,0	29,1	29,9	28,0
Хорватія	25,1	24,3	24,2	23,6	24,4	25,2	24,9	25,3	26,1	25,9	24,9
Італія	28,4	28,5	28,4	28,5	30,4	30,3	30,2	30,0	29,7	29,3	29,4
Кіпр	27,7	24,0	23,9	23,9	23,9	24,1	25,2	24,9	25,1	25,2	24,8
Латвія	20,1	18,4	19,8	19,7	20,4	21,0	21,5	21,8	22,9	22,6	20,8
Литва	21,1	17,7	16,7	16,1	16,2	16,2	16,4	17,3	17,7	17,3	17,3
Люксембург	26,4	26,9	26,7	26,4	27,3	27,3	26,8	26,4	27,4	27,8	26,9
Угорщина	26,0	26,1	25,4	23,7	25,4	25,1	25,3	25,8	25,8	25,6	25,4
Мальта	26,4	26,7	26,3	26,3	26,7	26,9	27,1	26,6	27,2	26,7	26,7
Нідерланди	22,9	22,6	23,0	22,1	21,3	21,6	22,7	23,3	24,0	24,9	22,8
Австрія	27,9	27,0	27,1	27,3	27,8	28,3	28,3	28,7	27,6	27,3	27,7
Польща	22,9	20,1	20,6	20,7	20,1	19,7	19,8	19,9	20,7	21,3	20,6
Португалія	23,4	21,4	21,8	23,4	23,1	25,2	25,3	25,4	25,2	25,2	23,9
Румунія	18,3	16,9	17,6	19,1	19,0	18,6	19,0	20,0	17,9	16,5	18,3
Словенія	22,9	21,9	22,3	22,0	22,2	22,1	22,2	22,1	22,2	22,0	22,2
Словаччина	17,3	16,4	15,9	16,4	15,8	16,8	17,6	18,3	18,1	18,4	17,1
Фінляндія	29,7	28,8	28,7	30,0	30,0	31,0	31,2	31,2	31,3	31,2	30,3
Швеція	41,3	41,3	40,5	39,7	39,7	40,1	39,8	40,3	41,3	41,6	40,6
Великобританія	28,3	26,1	27,2	27,9	27,0	27,0	26,6	26,9	27,4	27,6	27,2

Джерело: побудовано автором за даними Єврокомісії [66].

Середня частка податків на працю у ВВП в ЄС становить 19,2 %, збільшившись на 0,6 в. п. (з 18,8 % до 19,4 %). У 2020 році найбільше податкове навантаження на працю було у Швеції – 25,9%, Франції – 23,8 %, Австрії – 23,1 %, Данії – 23,1 %, Бельгії – 22,9 %, а найменше у Ірландії – 9,9 %, Болгарії – 10,5 %, Румунії – 10,7 %, Мальті – 11,2 %, Кіпрі – 11,7 %. Найбільше зростання податкового навантаження на працю відбулося у Словаччині на 3,4 % (з 14,4 % до 17,8 %), Греції на 2,3 % (з 13,7 % до 16,0 %),

Португалії на 2,1% (з 12,4 % до 14,5 %), Франції на 2,1 % (з 21,7 % до 23,8 %), Люксембурзі на 1,7 % (з 15,6 % до 17,3 %), а найбільше зменшення в Угорщині на 2,7 % (з 20,1 % до 17,4 %), Ірландії на 1,3 % (з 11,2 % до 9,9 %), Хорватії на 0,8 % (з 14,8 % до 14,0 %), Естонії на 0,6 % (з 17,2 % до 16,6 %), Бельгії на 0,5 % (з 23,4 % до 22,9%).

Середня частка податків на споживання у ВВП в ЄС становить 10,8 %, збільшившись на 0,7 в. п. У 2017 році найбільше податкове навантаження на споживання серед 28 країн-членів ЄС було у Хорватії – 19,0 %, Угорщині – 15,7 %, Греції – 14,6 %, Болгарії – 14,5 %, Фінляндії – 14,2 %, а найменше у Ірландії – 7,6 %, Люксембурзі – 9,3 %, Іспанії – 19,4 %, Румунії – 9,9 %, Німеччині – 10,1 %. Найбільше зростання податкового навантаження на споживання відбулося у Греції на 3,5 в. п. (з 11,1 % до 14,6 %), Латвії на 3,0 в. п. (з 10,1 % до 13,1 %), Естонії на 2,3 в. п. (з 11,5 % до 13,8%), Угорщині на 2,2 в. п. (з 13,5 % до 15,7 %), Чеській Республіці на 2,0 в. п. (з 10,1 % до 12,1 %), а найбільше зменшення у Ірландії на 2,9 в. п. (з 10,5 % до 7,6%), Болгарії на 2,0 в. п. (з 16,5 % до 14,5 %), Мальті на 1,4 в. п. (з 13,0 % до 11,6%), Люксембурзі на 1,1 в. п. (з 10,4 % до 9,3 %), Данії на 1,0 в. п. (з 15,0 % до 14,0 %). Середня частка податків на капітал у ВВП в ЄС дорівнювала 8,1 %, залишившись майже незмінною: збільшення складало лише 0,1 в. п. У 2020 році найбільше податкове навантаження на капітал серед 28 країн-членів ЄС було у Люксембурзі – 12,3 %, Бельгії – 11,3 %, Франції – 11,1 %, Великобританії – 10,2 %, Італії – 10,2 %, а найменше у Естонії – 2,4 %, Латвії – 3,6%, Литві – 3,9 %, Словенії – 4,3 %, Румунії – 4,3 %.

Значний вплив на надходження податків у країнах ЄС має циклічність розвитку економіки, динаміка циклу та інфляційні процеси, девальвація національних грошових одиниць. Боротьба за економічні ресурси зумовлює необхідність здійснення інституційних перетворень для покращення податкового клімату, який визначається співвідношенням інституційних показників, як результат політики податкової гармонізації. Важливим компонентом системи податкового регулювання, який впливає на вибір

країни для започаткування нового бізнесу чи розширення вже діючого, є ставка податку на прибуток підприємств (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Ставки податку на прибуток підприємств у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою у 2019 році, %

Країни з найвищими ставками	
Мальта	35,00
Франція	34,43
Країни з найнижчими ставками	
Угорщина	9,00
Болгарія	10,00
Кіпр, Ірландія, Ліхтенштейн	12,50

Джерело: побудовано за даними [66].

Важливого значення набувають питання визначення впливу ставки ПДВ на економічну кон'юнктуру в країні. Примітними є наступні приклади ставок ПДВ у ЄС: Люксембург – 17 %, Мальта – 18 %, Кіпр, Німеччина і Румунія – 19 %. У таких країнах як Австрія, Болгарія, Естонія, Франція, Словаччина, Великобританія – ставка аналізованого податку однакова з вітчизняною: 20 %. У Ірландії, Польщі та Португалії (23 %), Греції, Фінляндії (24 %), Хорватії, Данії та Швеції (25 %), Угорщині (27 %) ставки ПДВ є значно вищими від вітчизняної (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Стандартні ставки ПДВ у країнах-членах ЄС у 2019 році, %

Країни-члени ЄС	Стандартна ставка
Люксембург	17
Мальта	18
Кіпр, Німеччина, Румунія	19
Австрія, Болгарія, Естонія, Франція, Словаччина, Великобританія	20
Ірландія, Польща, Португалія	23
Греція, Фінляндія	24
Хорватія, Данія, Швеція	25
Угорщина	27

Джерело: побудовано за даними [66].

Важливим завданням в умовах економічних перетворень є забезпечення диференційованого підходу до встановлення ставок ПДВ на окремі шкідливі для громадян товари: алкогольні напої та тютюн (табл. 2.5).. В багатьох країнах-членах ЄС такий підхід досить успішно впроваджено у практику.

Ставки ПДВ на алкогольні напої та тютюн у ЄС у 2020 році, %

Країна	Алкогольні напої			Тютюн
	Спиртні напої	Пиво	Вино	
Данія, Швеція, Хорватія	25	25	25	25
Ірландія	23	23	23	23
Греція	24	24	24	24
Італія	22	22	22	22
Угорщина	27	27	27	27
Польща	23	23	23	23
Португалія	23	23	13	23
Словенія	22	22	22	22
Фінляндія	24	24	24	24

Джерело: побудовано за даними [66].

Тенденції у сфері непрямого оподаткування характеризуються наступними процесами: запровадження нових податків на використання природних ресурсів, створення глобального правового середовища для аналізу міжнародних операцій з постачання послуг та нематеріальних активів. Доцільним є вдосконалення потенціалу регулювання соціальних та економічних процесів таких фінансових інструментів як ПДФО та соціальні внески (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Найвищі граничні ставки ПДФО в країнах-членах ОЕСР та Україні у 2019–2020 роках, %

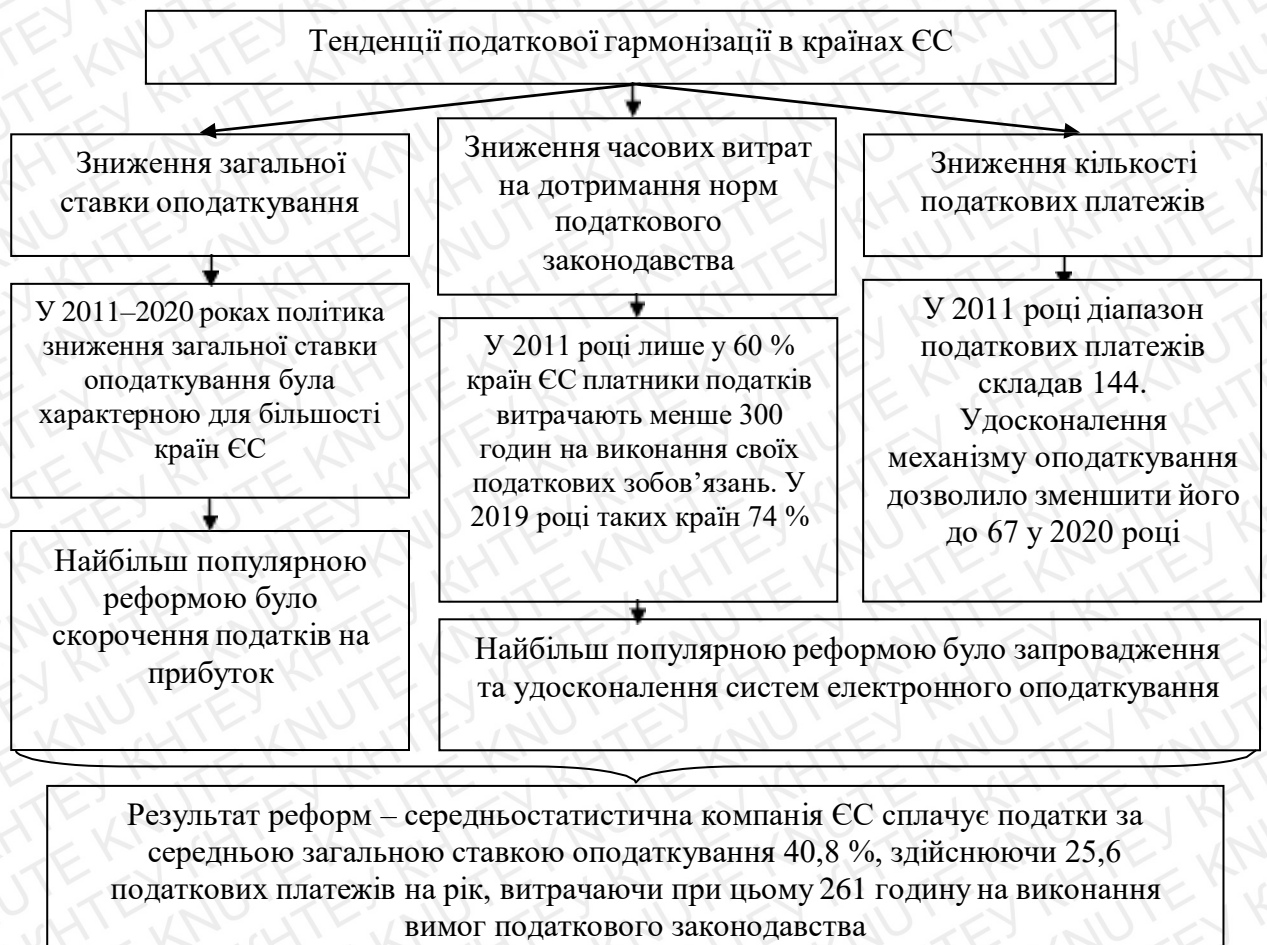
Країна	Найвищі граничні ставки			
	ПДФО		ПДФО та соціальні внески (загальна ставка)	
	2016	2017	2016	2017
Австралія	49,0	49,0	49,0	49,0
Австрія	55,0	48,0	55,0	48,0
Бельгія	46,3	46,0	59,4	60,2
Чехія	20,1	20,1	31,1	31,1
Данія	55,8	55,8	55,8	55,8
Естонія	54,7	19,7	56,3	21,3
Фінляндія	50,0	49,0	58,9	58,3
Франція	54,0	53,9	55,1	55,1
Німеччина	47,5	47,5	47,5	47,5
Греція	55,0	55,0	55,0	55,0
Угорщина	15,0	15,0	33,5	33,5
Ісландія	44,4	44,4	44,4	44,4
Ірландія	48,0	48,0	52,0	52,0
Італія	48,8	42,3	48,8	52,8
Латвія	8,5	10,9	19,0	21,4

Продовження таблиці 2.6

Люксембург	43,6	41,4	45,5	42,8
Нідерланди	49,8	49,7	52,7	52,3
Польща	20,9	22,1	38,8	39,9
Португалія	50,3	50,0	61,3	61,0
Словаччина	21,7	21,7	35,1	35,1
Словенія	39,0	39,0	61,1	61,1
Іспанія	45,0	43,5	45,0	43,5
Швеція	60,1	60,1	60,1	60,1
Великобританія	45,0	45,0	47,0	47,0

Джерело: побудовано автором за даними Єврокомісії [66]

Доцільним є посилення впливу податкового регулювання на розвиток економіки в умовах економічної циклічності. Аналіз податкової політики в ЄС дозволив визначити домінантні тенденції у змінах механізмів податкового регулювання – це зниження загальної ставки оподаткування та часових витрат на дотримання норм податкового законодавства, зменшення кількості податкових платежів (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Тенденції у зміні механізмів податкового регулювання у ЄС

Джерело: побудовано автором.

У процесі податкових реформ значна увага в удосконаленні механізмів оподаткування приділяється інформатизації процесів оподаткування, як наслідок країни ЄС повністю завершили запровадження систем електронного декларування та сплати податкових зобов'язань. Результатом реформ стало зниження середньої загальної ставки оподаткування, зменшення кількості податкових платежів на рік, скорочення витрат часу на виконання вимог податкового законодавства, що дозволило середньостатистичній компанії світу сплачувати податки за середньою загальною ставкою оподаткування 40,8 %, здійснювати 25,6 податкових платежів на рік, витратити при цьому 261 годину на виконання вимог податкового законодавства. У процесі реформ міжнародних податкових систем значна увага приділяється розробці механізмів протидії розмиванню оподатковуваної бази і виведення прибутків із під оподаткування. Актуальність даної політики зумовлена значними податковими втратами за наявності такої проблеми. Щорічні втрати від недоотриманих податків від таких дій оцінюються у 100–240 млрд дол США.

Важливим досягненням у напрямку досягнення більшої прозорості у оподаткуванні є врегулювання країнами ЄС питання обміну з 2017 року інформацією про податкове регулювання. На даний час країни – члени ЄС недостатньо обмінюються інформацією про податкове регулювання одна з одною, а це не сприяє здоровій податковій конкуренції. Для прикладу, «особливі» умови оподаткування пропонувала Ірландія для американської корпорації Apple, Люксембург – для італійської компанії Fiat, Нідерланди – для американської компанії Starbucks. Багато країн ЄС за такої ситуації не в повній мірі володіють інформацією про транскордонне податкове регулювання в інших країнах, яке може впливати на їх власну податкову базу, а ТНК можуть використовувати відсутність прозорості в даній сфері для того, щоб штучно зменшувати свої податкові внески.

Важливим є підвищення якісного рівня інституційної розбудови системи податкового регулювання, із врахуванням досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Доцільним є боротьба з шахрайством і

ухиленням від сплати податків, покращення прозорості і визначеності, посилення міжнародної співпраці по налагодженню звітності, припинення недобросовісних податкових практик, удосконалення правил трансферного ціноутворення, активне державне сприяння інтенсивному розвитку митної сфери, розширення бази оподаткування непрямими податками.

2.3. Особливості розвитку ринку цінних паперів у Європейському Союзі

На початку нинішнього століття для подолання глобальної фінансово-економічної кризи в ЄС було запроваджено низку заходів щодо оздоровлення фінансово-економічної системи, зокрема, це стосувалося створення нової системи фінансового контролю, націленої на збереження стабільності європейського фінансового ринку, посилення передбачуваності системних фінансових ризиків і контролю транснаціональних фінансових структур. Інструментами регуляції та реформування ринку цінних паперів у ЄС і стали створені для сприяння роботі Європейської Комісії Європейський комітет з цінних паперів та Комітет європейських регуляторів з цінних паперів [4].

У 2008 році групі фахівців було доручено проаналізувати стан європейського фінансового регулювання і нагляду, виробити рекомендації щодо шляхів зміцнення європейської системи контрольних механізмів з метою вдосконалення захисту громадянина у фінансовій системі. Криза виявила недоліки в співпраці, координації, послідовного й результативного застосування норм права ЄС і довіри між керівниками національних наглядових органів.

На основі доповіді експертної групи Європейська Комісія висунула пропозиції щодо створення нової системи контролю і нагляду за фінансовим ринком в Європі. У вересні 2010 р. Європейський Парламент створив 4 нові наднаціональні регулятори, які запрацювали 1 січня 2011 року: Європейське управління з цінних паперів і ринків, Європейську організацію зі страхування

та пенсійного забезпечення, Європейське управління з банківського нагляду; також був створений консультативно-аналітичний орган – Європейська рада фінансових ризиків. Ці органи становлять Європейську систему фінансового нагляду. Зі складу членів регуляторів сформовано Об'єднаний комітет, який має збиратися мінімум раз на два місяці і виробляти скоординовану програму дій і спільну позицію із регулювання діяльності фінансових конгломератів.

Розглянемо сутність, повноваження та організаційні засади Європейського управління з цінних паперів і ринків (надалі – ЄУЦПР). Саме ідея уніфікації правил роботи та посилення координації між окремими національними органами влади на фінансовому ринку і була закладена у новий регуляторний орган. Фактично ЄУЦПР є правонаступником Комітету європейських регуляторів з цінних паперів, проте його повноваження значно розширені і доповнені новими положеннями. Найголовніші серед них стосуються: розробки технічних стандартів, юридично обов'язкових для всіх членів ЄС, та заходів з подолання розбіжностей між ними; участі в роботі місцевих наглядових органів та здійснення інспекцій на місцях; можливості входити до адміністративних структур наглядових органів, міжнародних організацій та урядів країн; транскордонних фінансових установ; додаткових обов'язків щодо захисту прав споживачів тощо.

ЄУЦПР сприяє наглядовій конвергенції як серед регуляторів цінних паперів, так і через фінансовий сектор, працюючи в тісному співробітництві з іншими європейськими наглядовими органами, компетентними у банківській сфері, а також страхування та професійних пенсій. ЄУЦПР працює з законодавством цінних паперів, сприяє розвитку єдиної книги правил в Європі. ЄУЦПР переслідує дві цілі: по-перше, забезпечує послідовний захист прав інвесторів по всьому Союзу, дозволяючи підтримувати належний його рівень шляхом ефективного регулювання і нагляду. По-друге, сприяє дотриманню рівних умов конкуренції для постачальників фінансових послуг, а також забезпечення дієвості та економічної ефективності нагляду за компаніями [26, 77]. У межах своєї компетенції щодо встановлення

стандартів і скорочення сфери регулятивного арбітражу ЄУЦПР зміцнює міжнародне наглядове співробітництво. На вимогу ЄС ЄУЦПР повинно діяти відповідно до європейського права в панєвропейському просторі.

Також ЄУЦПР сприяє фінансовій стабільності Європейського Союзу в короткостроковій, середньостроковій і довгостроковій перспективі завдяки її внеску в роботу Європейської ради системних ризиків, які ідентифікують потенційні ризики для фінансової системи; надає рекомендації щодо зменшення можливих загроз для фінансової стабільності Союзу. Крім того ЄУЦПР відповідає за координацію дій регуляторів цінних паперів або санкціонування екстрених заходів, у випадку виникнення кризової ситуації. У Регламенті (ЄС) № 1095/2010 Європейського парламенту і Ради 24 листопада 2010 р. про створення Європейського нагляду чітко визначено порядок звітності ЄУЦПР. Хоча ЄУЦПР є самостійним органом, проте повинно надавати повну звітність Європарламенту, надсилаючи її для офіційних слухань до відповідного комітету (ESON). Водночас не існує повного підпорядкування ЄУЦПР Раді Європи та Європейській Комісії. Отже, ЄУЦПР лише регулярно звітує про свою діяльність на засіданнях Ради і Комісії, надсилаючи останнім також щорічні звіти [13].

Основна відмінність нової, широкомасштабної реформи ринку цінних паперів і фондів полягає в тому, що більш продуманими стали запропоновані спеціальні механізми втілення в життя нових законодавчих ініціатив. Комітет проаналізувавши ступінь дієвості регуляторів європейського ринку цінних паперів і виявивши певні недоліки в системі законодавства в цій сфері, запропонував чотирирівневий підхід до його вдосконалення, а також створення нового координатора – Управління європейських цінних паперів і ринків, який замінив би попередника – Комітет регуляторів цінних паперів. Роль останнього обмежувалася функціями технічного консультативного комітету [12]. Створення ЄУЦПР в якості органу ЄС привело до певних змін щодо методики впровадження чотирирівневої процедури.

На першому рівні, тобто вищому політичному, відповідно до цілей ЄС

у сфері законодавства розробляються директиви і правила. ЄУЦПР нерідко користується правом законодавчої ініціативи для надання технічних консультацій Європейській Комісії. На другому рівні ЄУЦПР має більше важелів впливу, що знаходить відображення у праві прийняття підзаконних актів, відомих як делеговані акти та акти правозастосування. Делеговані акти стосуються переважно основного змісту законодавчої вимоги, наприклад, установлюють, які документи повинні бути надані компетентним органам, у той час як практичні дії відповідають виконавчим заходам, що забезпечують виконання основних вимог, які могли б включати, наприклад, стандарти, форми, шаблони і процедури з метою обміну інформацією між компетентними органами [13].

На третьому рівні ЄУЦПР має розробляти керівні рекомендації з метою створення послідовної, дієвої та ефективної політики в рамках Європейської системи фінансового нагляду, а також забезпечувати загальне, єдине і послідовне застосування закону ЄС. Керівні принципи та рекомендації спрямовуються на адресу компетентних органів або учасників фінансового ринку [8]. Лише на четвертому рівні прискореної процедури спеціальною постановою ЄУЦПР відведена нова роль і функції. На звернення національного компетентного органу, Європейського Парламенту, Ради, Комісії або групи зацікавлених сторін ЄУЦПР доручається розпочати розслідування і надавати рекомендації на адресу національного органу і протягом двох місяців здійснювати своє, окреме розслідування, також і за власною ініціативою. Комісія має можливість стежити за своїми звичайними процедурами щодо спрямування справи стосовно держави-члена Європейського Суду. ЄУЦПР організовує практичні консультації. Постійні комітети та мережі цього органу працюють на відкритій і транспарентній основі, на початковій стадії також надають консультації учасникам ринку, споживачам і кінцевим користувачам.

Найбільш важливим і корисним повноваженням ЄУЦПР, з точки зору оперативності транснаціонального регулювання фінансових ринків, є запуск

прискореної процедури застосування європейського законодавства. Якщо раніше єдиним засобом захисту було подання на державу, що з різних причин не впроваджувала на національному рівні законодавства ЄС, позову до Європейського Суду, то ця процедура могла тривати до трьох років. нівелювало потенційний позитивний результат від регуляторних дій зводив нанівець. Реформа усунула цей негатив. Тепер ЄУЦПР, яке за зверненням національного регулятора або з власної ініціативи, може не лише розпочати власне розслідування діяльності будь-якого учасника ринку країн ЄС, але й, виявивши порушення, надати йому відповідні рекомендації. Останній має протягом 10 днів повідомити про заходи і методи їх реалізації. При цьому, якщо протягом одного місяця, а після повторного надання рекомендацій – протягом трьох місяців, порушення не усуваються, ЄУЦПР має повноваження ухвалювати відповідні рішення щодо порушника на місці, тобто може безпосередньо застосовувати до нього положення європейського права, без участі локального регулятора. У документі чітко визначено заходи, до яких може вдатися ЄУЦПР при виникненні на ринку надзвичайних ситуацій. У цьому випадку ЄУЦПР або один із двох панєвропейських регуляторів, залежно від сегмента фінансового ринку, на якому виникли проблеми, може досить оперативно здійснити необхідні регуляторні заходи. Так, якщо на ринку цінних паперів однієї або кількох країн-членів ЄС виникає надзвичайна ситуація, з якою національний регулятор не в змозі впоратися самостійно або яка вимагає спільних дій від органів Європейської системи фінансового нагляду, він має конфіденційно звернутися до Ради Європи з проханням дати власну оцінку відповідної ситуації. Якщо Рада Європи також ідентифікує цю ситуацію як надзвичайну, то вона може надати ЄУЦПР повноваження вживати відповідних заходів у межах законодавства ЄС, також оминаючи окремі національні регулятори ринку [13].

ЄУЦПР очолює голова Управління, який обирається строком на п'ять років з правом продовження на один строк. Кандидатура голови висувається Наглядовою радою, затверджує кандидатуру голови Європарламент.

Організаційна структура ЄУЦПР включає дві керівні одиниці – Наглядову раду і Правління. До складу Наглядової ради входять голови національних регуляторів ринку цінних паперів ЄС у складі 27 осіб, а також представники двох інших панєвропейських структур. Наглядова рада збирається щонайменше двічі на рік. До основних її повноважень належать: ухвалення головних, стратегічних рішень щодо діяльності ЄУЦПР; нагляд за дотриманням національними регуляторами законодавства ЄС; тлумачення законодавства; ухвалення проектів технічних стандартів, принципів управління; затвердження бюджету регулятора [9].

ЄС, виявивши суттєві недоліки в системі контролю і нагляду за фондовим ринком на національному і транскордонному рівнях, здійснив широкомасштабне реформування щодо вдосконалення системи державного управління в цій сфері шляхом створення нових інституційних засад підпорядкування національних регуляторів єдиному, зокрема, ЄУЦПР, який наділений надзвичайними повноваженнями уніфікувати й посилити координацію діяльності суб'єктів фондового ринку, забезпечити послідовне дотримання законодавства ЄС та кардинально зміцнити систему державного управління у сфері формування ринку цінних паперів. Ми вважаємо що, ЄУЦПР повинен прискорити застосування єдиних технічних стандартів, забезпечити послідовне дотримання законодавства ЄС з метою вдосконалення захисту прав інвесторів та відновлення довіри на ринку. ЄУЦПР спрямований на створення єдиного відкритого та прозорого, динамічного, ефективного і конкурентоспроможного європейського ринку капіталів [76]. В умовах глобальної кризи Євросоюз остаточно відмовився від лібералізації вільного фінансового ринку на користь жорсткого контролю з боку регуляторних структур як державного, так і загальноєвропейського рівня. ЄС спроможний обирати оптимальні шляхи стабілізації економіки та давати адекватні відповіді на сучасні глобальні виклики. Усі перетворення сприяють зміцненню економічного фундаменту кровоносної системи ЄС, збереженню єдності єврозони.

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Сучасні виклики та можливості розвитку фінансової системи ЄС

Модернізація фінансової системи ЄС віддзеркалює проблеми та виклики, які пов'язані зі специфікою економічної парадигми євроспільноти: виділенням двох груп країн, що рухатимуться до спільної мети з різними швидкостями. Перша об'єднує донорів, що дотримуються усіх укладених угод, фіскальної і монетарної дисципліни, мають позитивні макроекономічні показники; друга – реципієнтів з діаметрально протилежною конфігурацією фінансового простору, де позиції євроскептиків міцні. Відповідно можливим є інституційне розмежування та організаційне визначення в рамках ЄС двох груп країн: перша матиме уніфіковану податкову систему і спільний бюджет, за рахунок видатків якого поглиблюватиметься інтеграція; друга – стримуватиме подальший розвиток, оскільки і досягнутий рівень економічної інтеграції є обтяжливим для них через складність дотримання взятих зобов'язань. У середньостроковій перспективі країни другої групи все одно будуть вимушені впорядкувати публічні фінанси, привести їх у відповідність до встановлених критеріїв та у перспективі приєднатися до першої групи. Альтернативою є інституціональне виокремлення «зони євро», яка б мала окремий законодавчий та виконавчий орган, або створення відповідними країнами уніфікованого фонду податків на корпоративні прибутки та інших інструментів спільного економічного регулювання [34].

Хоча т. з. «золоте правило» і «боргове гальмо» зобов'язують утримання публічних фінансів країн-учасників формального створеного Фіскального Союзу у жорстких межах (дефіцит бюджету – до 3,0 % ВВП, структурний дефіцит – до 0,5 % ВВП, державний борг – до 60 % ВВП), на практиці перед

значною групою країн пізніх хвиль розширення ЄС постає робота по практичному виконанню взаємних угод, створенню і налагодженню дії відповідних механізмів і інструментів без нанесення шкоди для національних економік та соціально-економічного стану суспільства.

У 2012 році прийнято історичне рішення про створення «банківського союзу», який розірвав би негативний зв'язок між слабкими банками та слабкими урядами. Створення такого союзу в єврозоні передбачено у етапи:

- 1) формування єдиного надмеханізму фінансового нагляду; 2) детермінації єдиного механізму санації банків (Single Resolution Mechanism – SRM); 3) розробки спільної схем гарантування депозитів (в сумі до 100 тисяч євро).

Потрясіння банківської системи, які відбулися в європейських країнах (перш за все, країнах єврозони), примусили замислитися про необхідність певних кардинальних реформ. Спеціально підготовлена з цього приводу «доповідь Лііканена» була оприлюднена у жовтні 2012 р., а її рекомендації включали, зокрема: 1) обов'язкове розмежування інвестиційних («проп–трейдингових» – proprietary trading) та інших високоризикових операцій; 2) додаткове відокремлення операцій, обумовлених планом санації та остаточного урегулювання (recovery and resolution plan – RRP); 3) корекцію використання інструментів планів залучення приватних кредиторів до спасіння банків від банкрутства (bail-in) в якості засобів остаточного урегулювання; 4) запровадження більш жорстких вимог щодо достатності капіталу та обов'язкових резервів; 5) укріплення банківського менеджменту та банківського контролю (у тому числі в питаннях бонусів для вищого керівництва) [55].

Таким чином, перший етап створення Банківського Союзу обіцяє бути не тільки цікавим з точки зору його інноваційності, але й маючи на увазі досвід розв'язання цілої низки функціональних та інституційних проблем, на спосіб вирішення яких в європейських столицях існують різні погляди.

Що стосується подальшої валютної інтеграції, то її хід дозволяє експертам говорити про дві логіки її розвитку. Перша базується на

економічній раціональності й використовує механізми, передбачені в економічних концепціях її творців. Друга логіка віддзеркалює політичну реальність, яка явно домінує у сфері економіки, і навіть намагається пристосувати її принципи в політичних цілях. Обговорення реформ в зоні євро може бути оцінено з точки зору цих двох аналітичних підходів. У світлі економічних припущень для валютного союзу існує два сценарії для Європи. Або простір єдиної спільної валюти буде звужений до центральних держав, або в валютному союзі будуть створені відсутні зараз інститути. Йдеться, власне, про фіскальний союз та більш суворий контроль за фінансовими ринками. Взагалі, серед експертів не існує єдиної точки зору стосовно причин, які призвели до кризи валютного союзу. Найбільш поширеним, однак, є так званий «німецький погляд», який полягає у критиці порушень фіскальної дисципліни в окремих країнах. Інший – «кейнсіанський погляд» – покладає вину за кризу на великі суверенні борги у периферійних країнах, результатом яких став стійкий дисбаланс поточного рахунку периферійних країн зони євро (який після фінансової кризи 2008 р. стало неможливо фінансувати шляхом залучення боргового капіталу на ринкових засадах. У зв'язку з цим, основні претензії стосуються неможливості використання власної, національної валютно-курсової політики. У той же час єдина валютна політика не завжди може врахувати різні цілі, які притаманні економікам країн зони євро внаслідок доволі різного рівня економічного, соціального та інституціонального розвитку. Особливо великі проблеми виникають у зв'язку з розбіжностями в банківській та фіскальній системах країн ЄС. Таким чином, вибір стосується продовження європейської інтеграції за одним із трьох наступних сценаріїв.

Створення фіскального союзу означає, що збереження національних банківських систем при збереженні заборони на пряме кредитування урядів з боку центральних банків, але доведеться погодитися на співвідповідальність урядів за державні борги країн-членів Союзу [55].

Фінансовий або банківський союз означатиме, натомість, відмову від

національних банківських система, тобто від взаємної залежності національних банків та урядів, що на практиці, серед іншого, означатиме зняття з урядів відповідальності за спасіння проблемних банків, але разом із тим також передачу функцій банківського нагляду ЄЦБ.

Третій варіант передбачає збереження існуючих норм щодо заборони прямого кредитування з боку центробанку та відсутності спільної відповідальності за державним боргом за умови надання ЄЦБ статусу кредитора «останньої інстанції» (або «останньої надії») по відношенню до національних урядів. Ця ідея зараз інтенсивно дискутується і має певних прихильників серед відомих фахівців.

3.2. Удосконалення фіскального простору ЄС

Серед 5 ключових показників, які вимагають розширення та використання діючого фіскального простору, відмітимо 2 наступні: відношення державного боргу до ВВП не повинно перевищувати 60 %, а відношення державного дефіциту до ВВП 3 %.

Фіскальний простір може бути створений урядом за допомогою отримання зовнішньої допомоги, підвищення податків і зборів, зовнішніх та внутрішніх запозичень, скорочення неважливих бюджетних видатків або запозичень у банківській системі.

На наш погляд, одним із головних визначальних факторів успіху в процесі розширення фіскального простору є забезпечення взаємодії головних складових фінансової політики: бюджетної, податкової, грошово-кредитної, митної, боргової та інвестиційної політики на засадах комплементарності, що дозволить посилити ефекти при їх взаємодії (табл. 3.1).

Враховуючи, що по багатьох боргових індикаторах Україна перебуває у зоні високого ступеня ризику, необхідним є використання синергетичного підходу до застосування регулюючого потенціалу сучасного оподаткування як складової фінансової стратегії та тактики розширення фіскального

простору. Синергетичний підхід до використання макрофінансових інструментів та механізмів розширення фіскального простору дозволить державі отримувати достатні фінансові ресурси для виконання її функцій, не погіршуючи фінансової стійкості та стабільності соціально-економічного розвитку країни.

Таблиця 3.1

Макрофінансові інструменти та механізми розширення фіскального простору

Інструмент	Механізми розширення фіскального простору
Податкова політика	Встановлення податків і зборів, їх правове регламентування та організація справляння до бюджетів усіх рівнів. Збільшення, або зменшення податків, зміна форм оподаткування, податкових ставок, пільг для окремих галузей виробництва, територій, груп населення. Удосконалення збору податків і дотримання податкового законодавства, розширення бази оподаткування.
Бюджетна політика	Формування, виконання та регулювання бюджетів усіх рівнів. Форми і методи мобілізації бюджетних ресурсів, використання їх на потреби держави. Визначення джерел фінансування бюджетного дефіциту, основних правил взаємовідносин між ланками бюджетної системи. Перерозподіл та раціоналізація видатків, їх розширення.
Боргова політика	Дії та заходи уряду щодо врегулювання накопичених боргових проблем та їх уникнення у майбутньому. Відновлення і підтримка платоспроможності країни. Максимізація позитивних та мінімізація негативних ефектів від фінансування за рахунок запозичених коштів. Визначення макрофінансових меж та умов державних запозичень, співвідношень між його формами та кредиторами, порядку та механізмів погашення боргу.
Митна політика	Розширення або скорочення експорту чи імпорту. Визначення механізмів застосування митних платежів або митних режимів. Вибір форм реалізації митної політики: протекціонізм чи вільної торгівлі, використання тарифних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі.
Монетарна політика	Реалізація державних заходів у сфері грошового та кредитного ринків, що передбачає регулювання курсу національної грошової одиниці, інфляції, забезпечення стабільності грошового обігу та банківської системи.
Інвестиційна політика	Застосування методів та форм регулювання інвестиційної політики. Створення привабливого інвестиційного середовища, поживлення інвестиційної діяльності, нарощування обсягів інвестицій.

Джерело: розроблено автором.

Доцільним є регулювати економічний розвиток країни через використання економічної функції оподаткування, збільшувати розмір ВВП та зменшувати показник загального обсягу зовнішніх запозичень, як частки від ВВП, що сприятиме розширенню фіскального простору. Необхідним є

поєднання регулюючого потенціалу економічної функції оподаткування з фіскальною, що дозволить, по-перше, збільшити фінансові ресурси приватного сектору, які можуть бути використані на виплату боргів; по-друге, збільшити податкові надходження до бюджету, збільшуючи таким чином державні фінансові ресурси, які можуть бути спрямовані на виплату державного боргу [55].

Погашення державного боргу, що належить нерезидентам, має наслідком виведення валюти поза межі країни, що чинить тиск на національну валюту. Необхідним є регулювання податкової та митної політики, вплив на експорт (надходження валютної виручки в країну) та імпорт (виведення валютної виручки з країни) і таким чином нівелювати такий негативний ефект.

Досягнення прийняттого фіскального балансу у короткостроковій перспективі потребує координації бюджетної, податкової, митної та грошово-кредитної політики та посилення фіскальної функції оподаткування. Наслідком податкового регулювання буде збільшення податкових надходжень до бюджету, збільшення бюджетних доходів та зменшення бюджетного дефіциту. Скорочення розміру негативного фіскального балансу вимагатиме збільшення податкових надходжень до бюджету (збільшення фіскальної ролі оподаткування), в тому числі за рахунок зменшення ролі соціальної функції оподаткування – це збільшення податкового навантаження на бізнес та соціально незахищені верстви населення через скасування податкових пільг соціального змісту, введення нових податків, збільшення діючих ставок оподаткування, зміну вбудованих соціальних параметрів (для прикладу – розмір прожиткового мінімуму для працездатної особи) і механізмів обчислення податків (скасування певних податкових знижок), зміну переліку платників податків тощо. Зазначена політика може мати наслідком збільшення податкових надходжень та зменшення бюджетного дефіциту у короткостроковій перспективі. Водночас, необхідно забезпечити захист стимулюючих податкових пільг, не підвищуючи

податкове навантаження на сферу освіти, науки, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, культури та мистецтва та не зменшуючи можливість споживання громадянами послуг, що надаються такими сферами. В іншому разі це може мати шкідливі не лише соціальні, але й економічні ефекти.

Маючи на меті скоротити показник державного боргу із строком погашення в 12 місяців або менше, як частки від ВВП, необхідно за допомогою бюджетної, грошово-кредитної, митної, боргової та податкової політики (збільшуючи роль фіскальної та зменшуючи соціальної функції оподаткування) забезпечити оперативне збільшення розмірів податкових надходжень у короткостроковій перспективі [77].

Доцільно зменшити показник приватного зовнішнього боргу, як частки від ВВП, застосовуючи економічну функцію оподаткування у напрямі стимулювання експортного потенціалу приватного сектору, що дозволить збільшити валютну виручку приватних кредиторів, зменшивши разом з цим тиск на вітчизняну валюту.

Податкові надходження є основним джерелом фінансових ресурсів, які держава спрямовує на погашення державного боргу. Зростання ролі фіскальної функції оподаткування дозволить забезпечити зростання показника середніх податкових надходжень, і, таким чином, знизити негативне значення боргового показника. Країни ЄС мають значні можливості використання фіскального простору та широкий перелік фінансового інструментарію по його розширенню. Серед таких інструментів підтримки національних фінсистем в умовах економічного спаду вагомим джерелом стимулів є податкова політика. Фіскальний простір високого рівня дозволяє країні мати в своєму розпорядженні широкий простір для бюджетного маневрування за рахунок використання таких фінансових інструментів, як допомога, зовнішні та внутрішні позики, податки.

За умови фіскального простору середнього рівня варіанти державної політики збільшення фінансових ресурсів дещо зменшуються. Можливості використання повної комбінації фінансових ресурсів зменшуються або

зникають взагалі, залишаючи уряду наступні варіанти політики використання:

- а) допомоги + зовнішніх і внутрішніх позик;
- б) допомоги + збільшення податків;
- в) внутрішніх і зовнішніх позик + податків.

Рис. 3.1. Модель створення фіскального простору ЄС

Джерело: розроблено автором.

В умовах фіскального простору низького рівня уряд не може використовувати повну або часткову комбінацію наявних фінансових ресурсів, маючи можливість скористатися тільки одним із інструментів: податками, позиками, допомогою. Значне погіршення показників фіскального простору має наслідком виникнення значних обмежень та можливостей використанні різних фінансових інструментів, таких як податки, позики (зовнішні та внутрішні), залишаючи державі можливість виходу із кризи лише за допомогою зовнішньої фінансової допомоги. Завчасні заходи податкового регулювання мають упереджувати як значне

звуження, так і досягнення критичних показників фіскального простору.

Заходи податкового регулювання повинні бути невід'ємним елементом та посісти одне із центральних місць в моделі створення фіскального простору. Напрями створення фіскального простору мають включати три головні компоненти: політику підвищення темпів економічного зростання та розширення його бази, політику підвищення ефективності доходів і політику підвищення ефективності видатків (рис. 3.1).

Податкове регулювання у складі політики підвищення ефективності доходів має зосереджуватися на подальшому проведенні податкової реформи, розширенні бази оподаткування, покращенні технологій адміністрування, збереженні бази оподаткування та мінімізації її переміщення до інших країн, запровадженні нових ІТ технологій в оподаткуванні, покращенні податкового контролю, запровадженні якісно нових сучасних податків (податку на фінансові операції, податків для технологічних компаній в сфері цифрової економіки), покращення адміністрування державних зборів, зменшення розміру трансакційних податкових витрат, покращення контролю за грошовими переказами, одержаних з-за кордону, мінімізації інформаційної асиметрії в оподаткуванні. Неefективне використання однієї з компонент моделі створення фіскального простору погіршуватиме якість і ефективність інших. Для прикладу: зупинка тендерів на закупівлю скануючих систем стаціонарного типу для огляду вантажних автотранспортних засобів та контейнерів призвела до зупинки процесу оснащення митних пунктів пропуску у 2017 році. Зазначене негативно впливає на політику підвищення ефективності доходів, призводячи до значних бюджетних втрат.

Забезпечення стійкого розширення фіскального простору доцільно здійснювати через реалізацію стратегії податкового регулювання соціально-економічного розвитку країни, яка потребує використання збалансованого підходу до впливу оподаткування на валовий внутрішній продукт, сектор промислового виробництва, оптову й роздрібну торгівлю, ціни споживчого

ринку, ціни виробників промислової продукції, фіскальний блок державних фінансів, валютний та грошово-кредитний ринок, сільськогосподарський сектор, капітальні інвестиції, зовнішню торгівлю товарами, прямі іноземні інвестиції, номінальні та реальні доходи населення, демографічну ситуацію, ринок праці.

В процесі реалізації фінансової стратегії та тактики розширення фіскального простору необхідно застосовувати системно-синергетичний підхід до використання фіскальної, економічної та соціальної функцій оподаткування з метою забезпечення паритету приватних інтересів платників податків і зборів та фіскальних інтересів держави. Доцільно, застосовуючи фіскальну функцію в процесі податкового регулювання, розширювати бюджетні параметри, в рамках яких може приймати рішення і діяти уряд. Потрібно розширювати фіскальний простір не за допомогою додаткового оподаткування традиційних джерел податків, а розширювати базу оподаткування за рахунок нових об'єктів, платників податків і зборів. Важливим для розширення фіскального простору є збільшення дохідної частини бюджету країни за рахунок: відміни податкових пільг, які не пов'язані з досягненням суспільних пріоритетів, підвищення податків на викопне паливо і розширення оподаткування капіталу, збільшення доходів від екологічних податків і зборів; покращення адміністрування податків за рахунок удосконалення системи відстеження потенційних неплатників податків, процедур податкового аудиту, зменшення трансакційних витрат на справляння податків.

Розширення фіскального простору дозволить збільшити об'єм фінансових ресурсів, які доцільно використати для фінансування структурних реформ, розвитку людського капіталу, стратегічних загальнонаціональних проектів, інноваційних розробок та високих технологій, ефективного науково-технічного венчурного бізнесу тощо, які є драйверами економічного зростання. Зазначеному сприятиме і покращення використання наявних резервів податкових надходжень: скорочення

податкового боргу, ліквідація типових схем ухилення та уникнення від оподаткування за допомогою офшорних схем, «сірого» імпорту, контрабанди, контрафакту, «скруток», конвертаційних центрів, заниження оборотів з реалізації, виведення прибутків через фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності.

3.3. Напрями подальшого розвитку системи фінансового моніторингу

Систему фінансового моніторингу країн-учасниць ЄС у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом можна розглядати у широкому та у вузькому розумінні. У широкому значенні вона включає всю систему заходів, які впроваджують уповноважені органи для запобігання та протидії правопорушенням в цій сфері. Тоді як у вузькому розумінні – це діяльність уповноважених органів, яка полягає у виданні правових актів у цій сфері та здійсненні нагляду за їх дотриманням.

Регулювання у зазначеній сфері вимагає наявності певної вибудованої системи організаційно-правового забезпечення країн ЄС. У структурі відповідного механізму можна виділити такі елементи: 1) система публічних інституцій (суб'єкти фінансового моніторингу), уповноважених здійснювати управлінські дії від імені суспільства, 2) сукупність форм, методів, заходів, використовуваних цими органами в процесі регулювання у зазначеній сфері.

Найважливішими засобами системи фінансового моніторингу в ЄС нормативні акти, які відповідають двом рівням адміністративно-правового регулювання. Перший рівень становлять загальні правила поведінки, а другий – утворюють індивідуальні акти. Публічне регулювання передбачає використання окремих методів – способів впливу суб'єктів державного фінансового моніторингу на суб'єктів первинного фінансового моніторингу з метою захисту прав та законних інтересів громадян, суспільства і держави.

Непрямі методи використовують для опосередкованого впливу на

діяльність суб'єктів первинного фінансового моніторингу. За допомогою них на фінансовому ринку ЄС створюється середовище, яке спрямовує та змушує суб'єктів первинного фінансового моніторингу діяти у визначеному напрямі, що відповідає загальним цілям протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Специфіка регулювання відносин проявляється у механізмі їх забезпечення, спрямованого на реалізацію публічних інтересів у цій сфері та являє собою застосування владного впливу з боку уповноважених держави на поведінку і волю суб'єктів первинного фінансового моніторингу, що базується на імперативній основі, в поєднанні з засобами саморегулювання.

Під час здійснення контрольної-наглядової діяльності в країнах ЄС виникає комплекс правовідносин у зв'язку із проведенням державної реєстрації, ліцензування (здійснення дозвільних процедур), реєстрації емісії цінних паперів, що випускають кредитні організації, валютного контролю, залученням суб'єктів первинного фінансового моніторингу (далі – СПФМ) до адміністративної відповідальності, здійсненням перевірок СПФМ, роботи із проблемними суб'єктами первинного фінансового моніторингу при наданні ними звітів про свою діяльність, а також ліквідації СПФМ.

Наглядова діяльність європейських державних регуляторів у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, включає, зокрема: – проведення планових та позапланових перевірок, у тому числі виїзних; – здійснення регулювання та нагляду з урахуванням політики, процедур та систем контролю, оцінки ризиків з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та зменшення ризиків під час діяльності таких суб'єктів у сфері фінансового моніторингу; – право вимагати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства, а в разі виявлення порушень вимог законодавства вживати заходів, передбачених законом.

Державний нагляд за діяльністю СПФМ є однією з основних вимог підтримки режиму законності у країнах ЄС. Це підтверджують такі риси

нагляду, як безпосередність, оперативність, дієвість. За допомогою нагляду забезпечується виконання правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Рис. 3.2. Особливості реалізації фінансового моніторингу в ЄС

Джерело: розроблено автором.

Проаналізувавши статус суб'єктів публічного фінмоніторингу в країнах ЄС, характер їх повноважень, можна стверджувати, що за своєю сутністю нагляд як форма захисту публічних інтересів у зазначеній сфері є адміністративним. Державні регулятори, що здійснюють адміністративний нагляд, перевіряють виконання лише вузького кола спеціальних норм права, що входять до їх компетенції. Вивчивши теоретичні аспекти фінансового моніторингу в ЄС, можемо визначити його характерні ознаки та напрями впливу, що згруповано на рис. 3.2.

Вказані напрями впливу утворюють систему і взаємопов'язані між собою. Правоохоронна функція адміністративного нагляду у досліджуваній

сфері комплексно взаємозалежна із організаційно-правовою, що виявляється у забезпеченні його правовими нормами державного рівня. Саме такий підхід до регулювання нагляду дозволить, по-перше, державному регулятору гнучко й оперативно реагувати у правовій формі на відхилення від правових норм, що впливають на політику нагляду, тобто необхідності їх кореляції. По-друге, забезпечити єдність контрольно-наглядової діяльності, що включає й інші компоненти (зовнішній і внутрішній контроль, моніторинг тощо).

Адміністративний нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, відрізняється від аналогічної діяльності в інших сферах суспільних відносин тим, що має: – спеціальне завдання – забезпечення запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; наявність спеціального об'єкта (СПФМ); – множинність піднаглядних об'єктів; – багатогранність суспільних відносин у цій сфері і множинність напрямів нагляду; – наявність певної системи державних органів, що мають вузьку спеціалізацію в цих напрямках; застосування спеціальних засобів і методів; широке використання наглядовими органами комплексу адміністративно-примусових заходів.

Оскільки законодавець, вводячи поняття суб'єкта державного фінансового моніторингу як регулюючого органу, чітко не сформулював його завдання, пропонуємо їх визначити так:

а) забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів правовідносин, що здійснюються у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а в разі виявлення порушень вимог законодавства вжиття заходів, передбачених законом; б) здійснення нагляду у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, за діяльністю відповідних суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема проведенням планових та позапланових перевірок, у тому числі виїзних; забезпечення встановленого порядку діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу; в) виконання регулювання та нагляду з урахуванням політики, процедур та систем

контролю, оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та зменшення ризиків під час діяльності таких суб'єктів у цій сфері; г) надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб'єктам первинного фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; д) здійснення перевірок організації професійної підготовки працівників та керівників підрозділів, відповідальних за проведення фінансового моніторингу.

Для вирішення поставлених завдань органи адміністративного нагляду у цій сфері наділені певним колом повноважень, які можна поділити на три групи: з розробки проектів норм і правил, з організації та проведення адміністративного нагляду, щодо застосування заходів державного примусу.

Рекомендаціями FATF (лютий 2012) визначено поняття «компетентні органи», «наглядові органи». Так, поняття «компетентні органи» стосується всіх державних органів, які зобов'язані боротися з відмиванням коштів та/або фінансуванням тероризму. Зокрема, до них належить Підрозділ фінансової розвідки (ПФР); органи, наділені функціями розслідування та/або пред'явлення обвинувачення за злочином відмивання коштів, пов'язаними предикатними злочинами і злочином фінансування тероризму, й арешту/замороження та конфіскації кримінальних активів; органи, що отримують повідомлення про транскордонне перевезення валюти та оборотних інструментів на пред'явника; та органи, які мають обов'язки з регулювання та нагляду у сфері боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму або обов'язки щодо моніторингу для забезпечення виконання фінансовими установами та визначеними не фінансовими установами та професіями вимог у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму [36].

Наглядові органи, відповідно до Рекомендацій FATF, визначено як компетентні органи або недержавні органи, відповідальні за забезпечення

додержання фінансовими установами вимог з протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. Відповідно до 27 Рекомендації FATF, наглядові органи повинні мати повноваження для здійснення нагляду або моніторингу та забезпечити виконання фінансовими установами вимог у сфері ПВК/ФТ, у т. ч. на проведення перевірок фінансових установ, вимагати (від фінансових установ) надання будь-якої інформації, що стосується моніторингу виконання вимог у сфері ПВК/ФТ, накладати санкції відповідно до Рекомендації 35 за невиконання вимог у сфері ПВК/ФТ [36].

У Пояснювальній записці до 26 Рекомендації (регулювання та нагляд за фінансовими установами) встановлено, що наглядові органи: (а) повинні мати чітке розуміння ризиків відмивання коштів та фінансування тероризму, що існують у країні, та (б) повинні мати внутрішній та зовнішній доступ до всієї відповідної інформації щодо спеціальних національних і міжнародних ризиків, пов'язаних із клієнтами, товарами та послугами установам, що підпадають під нагляд, включаючи рівень додержання вимог фінансовою установою або групою (або групами, якщо це стосується інституцій основних принципів).

Частота та інтенсивність виїзного та невиїзного нагляду у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму фінансових установ/груп повинна ґрунтуватися на оцінці ризиків відмивання коштів і фінансування тероризму, політики, внутрішніх заходів контролю та процедур, пов'язаних з установою/групою та визначених відповідно до оцінки наглядовим органом профілю ризику фінансової установи/групи, а також на ризиках відмивання коштів та фінансування тероризму, що наявні у країні [36].

Пунктом 6 цієї пояснювальної записки визначено, що країни повинні забезпечити свої компетентні органи, відповідальні за нагляд, належними фінансовими, людськими та технічними ресурсами. Ці наглядові органи повинні мати достатню оперативну незалежність та автономію для запобігання надмірного впливу та втручання.

ВИСНОВКИ

1. Фінансова система ЄС є складовою моделі соціально-економічного розвитку вказаного регіонального інтеграційного об'єднання, що ґрунтується на сукупності економічних відносин у сфері формування, якісного розподілу та перерозподілу внутрішнього валового продукту між її окремими ланками і характеризується композиційною структурою фінансових інституцій і метою створення належних умов для розширеного економічного відтворення та зростання громадського добробуту в межах економічного простору країн-членів Співтовариства. Закономірності функціонування фінансової системи ЄС відображають прогресивні практики публічного адміністрування в сучасних умовах функціонування глобальної фінансової системи.

2. Відмінною рисою фінансової системи ЄС є створення структурних та інших цільових міжнародних фондів гарантування стійкого економічного розвитку. У числі останніх превалюють фонди орієнтації і гарантування сільського господарства; регіонального розвитку; соціального спрямування. Крім структурних фондів в ЄС функціонують Європейський фонд згуртування, Фонд сприяння рибальства, що фінансує заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності риболовецькій промисловості країн ЄС. Досвід ЄС свідчить про важливу роль міжнародних структурних і цільових фондів як фінансових інструментів політики консолідації інтересів країн-членів, подолання протиріч і поглиблення економічної інтеграції.

3. Процеси функціонування фінансової системи ЄС удосконалюються в умовах нестабільності і зростання кількості зовнішніх загроз для економічної безпеки. Відповідно до фінансової перспективи на 2014–2020 роки, пріоритетними галузями бюджетного фінансування у ЄС були: 1) стійкий розвиток і робочі місця, заохочення ресурсощадної економіки знань через розвиток НДДКР, навичок і конкурентоспроможності за допомогою інновацій; 2) клімат та енергетика, підтримка технологічного прогресу для забезпечення енергоефективності та надійності постачання енергоресурсів;

3) глобальна Європа, сприяння підвищенню безпеки, процвітання та солідарності у світі з наголосом на боротьбі з бідністю, регулюванні міграції та посиленні співпраці з європейськими сусідами.

4. Аналіз бюджетних відносин ЄС дозволяє висвітлити зв'язки між політичною та економічною інтеграцією Співтовариства. Фінансові ресурси є важливим засобом ринкової інтеграції, бюджет є мірилом оцінки позитивної інтеграції. Розміри й характер розподілу бюджету ЄС мають наслідки для функціонування широкого спектра політичних стратегій. Процес управління бюджетами, а не лише їх формування, змушує звертати увагу на управлінські можливості інституцій ЄС. Всі інституції, і передусім Рахункова палата Співтовариства, приділяють увагу проблемі зловживань у бюджетній сфері й шукають оптимальні шляхи для захисту фінансових інтересів ЄС.

5. Податкова гармонізація посідає чільне місце серед заходів економічної політики у країнах ЄС. Реалізація стратегії економічного зростання та соціального розвитку вимагає аналізу ролі публічних інституцій країн ЄС, зокрема найголовніших інституційних показників. Одним із найбільш репрезентативних із них, який розкриває ступінь втручання держави в економіку, є співвідношення податкових надходжень до ВВП.

6. Важливим є підвищення якісного рівня інституційної розбудови системи податкового регулювання, із врахуванням досвіду країн з розвинутою та трансформаційною економікою. Доцільним є боротьба з шахрайством і ухиленням від сплати податків, покращення прозорості і визначеності, посилення міжнародної співпраці по налагодженню звітності, припинення недобросовісних податкових практик, удосконалення правил трансферного ціноутворення, активне державне сприяння інтенсивному розвитку митної сфери, розширення бази оподаткування непрямими податками.

7. В умовах глобальної кризи Євросоюз остаточно відмовився від тотальної лібералізації вільного фінансового ринку на користь обачного контролю з боку публічних регуляторних структур як державного, так і

загальноєвропейського рівня. ЄС спроможний обирати оптимальні шляхи стабілізації економіки та давати адекватні відповіді на сучасні глобальні виклики із використанням позитивного досвіду функціонування механізмів бюджетно-податкового регулювання.

8. Модернізація фінансової системи ЄС віддзеркалює проблеми та виклики, які пов'язані зі специфікою економічної парадигми євроспільноти: виділенням двох груп країн, що рухатимуться до спільної мети з різними швидкостями. Перша об'єднує донорів, що дотримуються усіх укладених угод, фіскальної і монетарної дисципліни, мають позитивні макроекономічні показники; друга – реципієнтів з діаметрально протилежною конфігурацією фінансового простору, де позиції євроскептиків міцні. Відповідно можливим є інституційне розмежування та організаційне визначення в рамках ЄС двох груп країн: перша матиме уніфіковану податкову систему і спільний бюджет, за рахунок видатків якого поглиблюватиметься інтеграція; друга – стримуватиме подальший розвиток, оскільки і досягнутий рівень економічної інтеграції є обтяжливим для них через складність дотримання взятих зобов'язань. У середньостроковій перспективі країни другої групи все одно будуть вимушені впорядкувати публічні фінанси, привести їх у відповідність до встановлених критеріїв та у перспективі приєднатися до першої групи.

9. Розширення фіскального простору ЄС дозволить збільшити об'єм фінансових ресурсів, які доцільно використати для фінансування структурних реформ, розвитку людського капіталу, стратегічних загальнонаціональних проєктів, інноваційних розробок та високих технологій, ефективного науково-технічного венчурного бізнесу тощо, які є драйверами економічного зростання. Зазначеному сприятиме і покращення використання наявних резервів податкових надходжень: скорочення податкового боргу, ліквідація типових схем ухилення та уникнення від оподаткування за допомогою офшорних схем, сірого імпорту, контрабанди, контрафакту конвертаційних центрів, заниження оборотів з реалізації, виведення прибутків через фіктивних суб'єктів підприємницької діяльності.

10. Систему фінансового моніторингу країн-учасниць ЄС у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом можна розглядати у широкому та у вузькому розумінні. У широкому значенні вона включає всю систему заходів, які впроваджують уповноважені органи для запобігання та протидії правопорушенням в цій сфері. Тоді як у вузькому розумінні – це діяльність уповноважених органів, яка полягає у виданні правових актів у цій сфері та здійсненні нагляду за їх дотриманням. Регулювання у зазначеній сфері вимагає наявності певної вибудованої системи організаційно-правового забезпечення країн ЄС. У структурі відповідного механізму можна виділити такі елементи: 1) система публічних інституцій (суб'єкти фінансового моніторингу), уповноважених здійснювати управлінські дії від імені суспільства, 2) сукупність форм, методів, заходів, використовуваних цими органами в процесі регулювання у зазначеній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановський О. І. Сутність і функціональне призначення фінансового сектору національної економіки. *Вісник Університету банківської справи*. 2017. № 2 (29). С. 3–13.
2. Біловус Т. В. Дослідження моделей регулювання ринків цінних паперів. *Економіка і організація управління*. 2017. № 2. С. 132–140.
3. Богатирьов І. І. Особливості фінансової системи Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. № 15 (1). С. 32–37.
4. Валігура В. А. Теоретичні засади міждержавної податкової гармонізації та характеристики податкових систем країн Європейського Союзу в контексті євроінтеграції України. *Світ фінансів*. 2017. № 1 (14). С. 183–194.
5. Василевська Г. В. Системні детермінанти виникнення асиметрій фіскального простору держави. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 5 (1). С. 247–253.
6. Васильчук І. П. Трансформаційні можливості фінансів у забезпеченні переходу до сталого розвитку. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Економіка*. 2019. № 12. С. 81–85.
7. Галамай Р. Я., Прокіпчук Л. І. Формування податкової системи в умовах децентралізації: досвід країн-членів Європейського Союзу. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. № 6. С. 132–134.
8. Гарбар Ж. В., Кондукоцова Н. В. Зарубіжний досвід формування фінансової політики в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою. *Економіка та суспільство*. 2018. № 7. С. 523–528.
9. Гасанов С. С., Кудряшов В. П., Балакін Р. Л. Наднаціональні фіскальні правила та координація бюджетної політики в Європейському Союзі. *Фінанси України*. 2019. № 3. С. 37–55.
10. Гацька Л. П. Тенденції екологізації фінансової системи: можливості

- для країн, що розвиваються. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. № 5. С. 187–191.
11. Дороніна І. І. Регулювання фінансового ринку в Україні та ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 70–76.
 12. Дороніна І. І., Криштоф Н. С. Державне регулювання ринку фінансових послуг у контексті європейської інтеграції. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 2. С. 106–116.
 13. Дудченко В. Ю. Роль та функції центрального банку у фінансовій системі. *Науковий вісник Полісся*. 2020. № 1 (20). С. 60–66.
 14. Єлисеєва О. Є., Волошина О. В., Дідур С. В. Біткойн як елемент сучасної фінансової системи. *Економіка і суспільство*. 2018. № 18. С. 45–49.
 15. Колінець Л. Б. Аспекти антикризової політики Європейського Союзу. *Sciences of Europe*. 2017. № 13. С. 32–37.
 16. Конончук І. Становлення системи власних ресурсів Європейського Союзу. *Історико-правовий часопис*. 2018. № 2. С. 53–57.
 17. Куйбіда С. В. Модернізація фінансово-економічних регуляторів структурних змін у 2008–2017 роках. *Економіка та держава*. 2017. № 12. С. 104–111.
 18. Кучер Г. В. Державні фінансові ресурси: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608с.
 19. Кучер Г. В. Міжнародні фінансово-кредитні інституції у фінансуванні суспільного розвитку України. *Економічний вісник університету*. 2017. № 35 (1). С. 221–230.
 20. Кучер Г. В. Трансформація ролі держави як джерела фінансування суспільного розвитку в умовах глобалізації. *Економіка та держава*. 2017. № 8. С. 27–31.
 21. Макогон В. Д. Бюджетна політика в умовах посилення євроінтеграційних процесів. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11 (478). С. 323–327.
 22. Макогон В. Д. Стратегічні пріоритети бюджетної політики в умовах інституційних перетворень. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7.

С. 38–45.

23. Макогон В. Д., Адаменко І. П. Вплив податково-бюджетної політики на рівень економічного зростання. *Економічний вісник університету*. 2020. № 44. С. 179–187.
24. Макогон В. Бюджетна стратегія соціально-економічного розвитку країни. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2017. № 1. С. 74–82.
25. Нароган В. В. Європейський досвід проведення монетарної політики та можливість його застосування у вітчизняній практиці забезпечення макроекономічної рівноваги. *Znanstvena misel journal*. 2020. № 38. С. 22–29.
26. Носань Н. С. Парадигми та технології забезпечення фінансової безпеки держави: вітчизняний та світовий досвід. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. № 4 (2). С. 41–46.
27. Павлюк О. О. Розвиток систем банківського нагляду в країнах Східної Європи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2018. № 1. С. 356–362.
28. Подакова В. Є., Бондаревська К. В., Гришкін В. О. Гармонізація системи оподаткування в країнах Європейського Союзу. *Причорноморські економічні студії*. 2018. № 33. С. 36–40.
29. Савченко М., Луштей К., Пльонсак А. Інтеграція України до ринку цінних паперів Європейського Союзу. *Галицький економічний вісник*. 2019. № 69(2). С. 168–178.
30. Селютіна А. С. Сучасна концепція транзитивності та фінансові ринки: досвід європейських країн. *Економіка та держава*. 2019. № 9. С. 103–108.
31. Стирський М. В. Макроекономічні аспекти концентрації ринкової влади у банківському секторі країн європейського союзу. *Економіка та держава*. 2017. № 8. С. 72–76.
32. Терехов В. І., Одягайло Б. М. Сучасні методи підвищення ефективності інноваційної системи Європейського Союзу. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. № 3 (55). С. 232–239.
33. Тимошук О. В. Імплементация закордонного досвіду регулювання

страхової діяльності у вітчизняну практику. *Економіка та держава*. 2021. № 6. С. 124–127.

34. Хоружий Д. Г. Запобігання банківським кризам: досвід Європейського банківського союзу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 6. С. 64–70.
35. Шаров О. Валютно-фінансові аспекти інтеграції України до Європейського Союзу. *Журнал європейської економіки*. 2018. № 2 (2). С. 249–265.
36. Akhtar, T. (2021). Market multiples and stock returns among emerging and developed financial markets. *Borsa Istanbul Review*, 21(1), 44–56.
37. Aslam, F., Ferreira, P., Mughal, K. S., & Bashir, B. (2021). Intraday volatility spillovers among European financial markets during COVID-19. *International Journal of Financial Studies*, 9(1), 5.
38. Asteriou, D., & Spanos, K. (2019). The relationship between financial development and economic growth during the recent crisis: Evidence from the EU. *Finance Research Letters*, 28, 238–245.
39. Balcerzak, A. P. (2020). Quality of institutions in the European Union countries. Application of TOPSIS based on entropy measure for objective weighting. *Acta Polytechnica Hungarica*, 17(1), 101–122.
40. Boubaker, S., & Nguyen, D. K. (Eds.). (2019). *Handbook of global financial markets: Transformations, dependence, and risk spillovers*. World Scientific.
41. Braun, B., Gabor, D., & Hübner, M. (2018). Governing through financial markets: Towards a critical political economy of Capital Markets Union. *Competition & Change*, 22(2), 101–116.
42. Ene, C. (2017). Current Issues Regarding The Protection Of Retail Investors On The Capital Market Within The European Union. *The USV Annals of Economics and Public Administration*, 17(1 (25)), 35–44.
43. Fischer, K. (2019). The G7/8 and the European Union. In *Guiding global order* (pp. 123–140). Routledge.
44. Fülöp, Z., & Bajkó, N. (2021). Financial goals of the European Union—analysis of a target-driven budget concept from the perspective of the innovative

SME sector. *Innovations*, 9(2), 51–56.

45. Johansson, A. C. (2011). Financial markets in East Asia and Europe during the global financial crisis. *The World Economy*, 34(7), 1088–1105.
46. Karamti, C., & Belhassine, O. (2021). COVID–19 pandemic waves and global financial markets: Evidence from wavelet coherence analysis. *Finance Research Letters*, 102136.
47. Kočišová, K., & Stavárek, D. (2018). The evaluation of banking stability in the European Union countries. *International Journal of Monetary Economics and Finance*, 11(1), 36–55.
48. Kuzheliev, M., Rekunenko, I., Boldova, A., Zhytar, M., & Stabias, S. (2019). Modeling of structural and temporal characteristics in the corporate securities market of Ukraine. *Investment Management & Financial Innovations*, 16(2), 260.
49. Lahmiri, S., Uddin, G. S., & Bekiros, S. (2017). Nonlinear dynamics of equity, currency and commodity markets in the aftermath of the global financial crisis. *Chaos, solitons & fractals*, 103, 342–346.
50. Levich, R. M., & Walter, I. (2019). The regulation of global financial markets. In *New York's Financial Markets* (pp. 51–89). Routledge.
51. Liu, J., Song, Q., Qi, Y., Rahman, S., & Sriboonchitta, S. (2020). Measurement of systemic risk in global financial markets and its application in forecasting trading decisions. *Sustainability*, 12(10), 4000.
52. Marano, P. (2017). Sources and tools of the insurance regulation in the European Union. In *Insurance Regulation in the European Union* (pp. 5–29). Palgrave Macmillan, Cham.
53. Meegan, A., Corbet, S., & Larkin, C. (2018). Financial market spillovers during the quantitative easing programmes of the global financial crisis (2007–2009) and the European debt crisis. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 56, 128–148.
54. Mertens, D., Thiemann, M., & Volberding, P. (Eds.). (2021). *The reinvention of development banking in the European Union: Industrial policy in*

the single market and the emergence of a field. Oxford University Press.

55. Misztal, P. (2021). Public debt and economic growth in the European Union. Empirical investigation. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 18, 199–208.
56. Moloney, N. (2014). EU securities and financial markets regulation. OUP Oxford.
57. Muserra, A. L., Papa, M., & Grimaldi, F. (2020). Sustainable development and the European Union Policy on non - financial information: An Italian empirical analysis. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27(1), 22–31.
58. Nițu, M., Șcheau, M. C., & Cozma, A. C. (2021). Efficiency of Money Laundering Countermeasures: Case Studies from European Union Member States. *Risks*, 9(6), 120.
59. Quaglia, L. (2019). European Union Financial Regulation, Banking Union, Capital Markets Union and the UK. In *Diverging Capitalisms* (pp. 99–123). Palgrave Macmillan, Cham.
60. Regidor, M. P., & Jiménez, V. S. Institutional reform and changes in the economic governance of the European Union after the economic crisis. In *Institutional Change after the Great Recession* (pp. 38–67). Routledge.
61. Sehgal, S., Saini, S., & Deisting, F. (2019). Examining dynamic interdependencies among major global financial markets. *Multinational Finance Journal*, 23(1–2), 103–139.
62. Shehzad, K., Xiaoxing, L., & Kazouz, H. (2020). COVID–19’s disasters are perilous than Global Financial Crisis: A rumor or fact?. *Finance Research Letters*, 36, 101669.
63. Shehzad, K., Xiaoxing, L., Arif, M., Rehman, K. U., & Ilyas, M. (2020). Investigating the psychology of financial markets during covid–19 era: a case study of the us and european markets. *Frontiers in Psychology*, 11, 1924.
64. Siemiątkowski, P. (2017). External financial security of the European Union member states outside the Eurozone. *Journal of International Studies*, 10(4), 84–

- 95.
65. Sotiropoulou, T., Giakoumatos, S. G., & Petropoulos, D. P. (2019). Financial development, financial stability and economic growth in European Union: a panel data approach. *Advances in Management and Applied Economics*, 9(3), 55–69.
66. The European Commission Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.
67. The International Monetary Fund Database. URL: <https://www.imf.org/en/Data>.
68. The OECD Data. URL: <https://stats.oecd.org/>.
69. The United Nations Documents. URL: <https://www.un.org/en/our-work/documents>.
70. The World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/>.
71. The World Federation of Exchanges. URL: <https://www.world-exchanges.org/>.
72. Tropeano, D. (2018). *Financial Regulation in the European Union After the Crisis: A Minskian Approach*. Routledge.
73. Verdun, A. (2017). *The European Union and the global political economy* (pp. 235–262). Oxford: Oxford University Press.
74. Vodenska, I., Becker, A. P., Zhou, D., Kenett, D. Y., Stanley, H. E., & Havlin, S. (2016). Community analysis of global financial markets. *Risks*, 4(2), 13–29.
75. Volcker, P. A. (2012). Protecting the stability of global financial markets. In *Macroprudential Regulatory Policies: The New Road to Financial Stability?* 3–10.
76. Zhang, D., & Broadstock, D. C. (2020). Global financial crisis and rising connectedness in the international commodity markets. *International Review of Financial Analysis*, 68, 101239.
77. Zhang, D., Hu, M., & Ji, Q. (2020). Financial markets under the global pandemic of COVID–19. *Finance Research Letters*, 36, 101528.

ДОДАТКИ

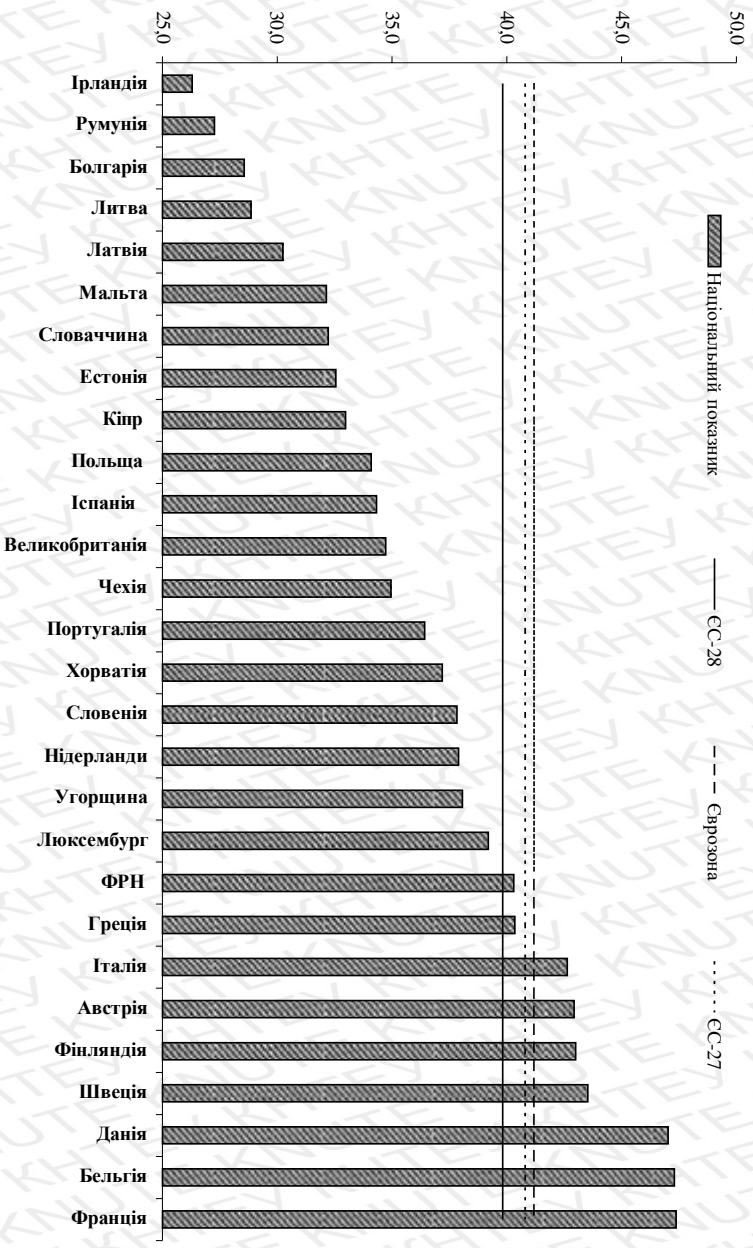

Рис. А1. Податкове навантаження податками та соціальними внесками в країнах ЄС у 2011–2020 роках, % до ВВП

Джерело: побудовано автором за даними Єврокомісії [66].